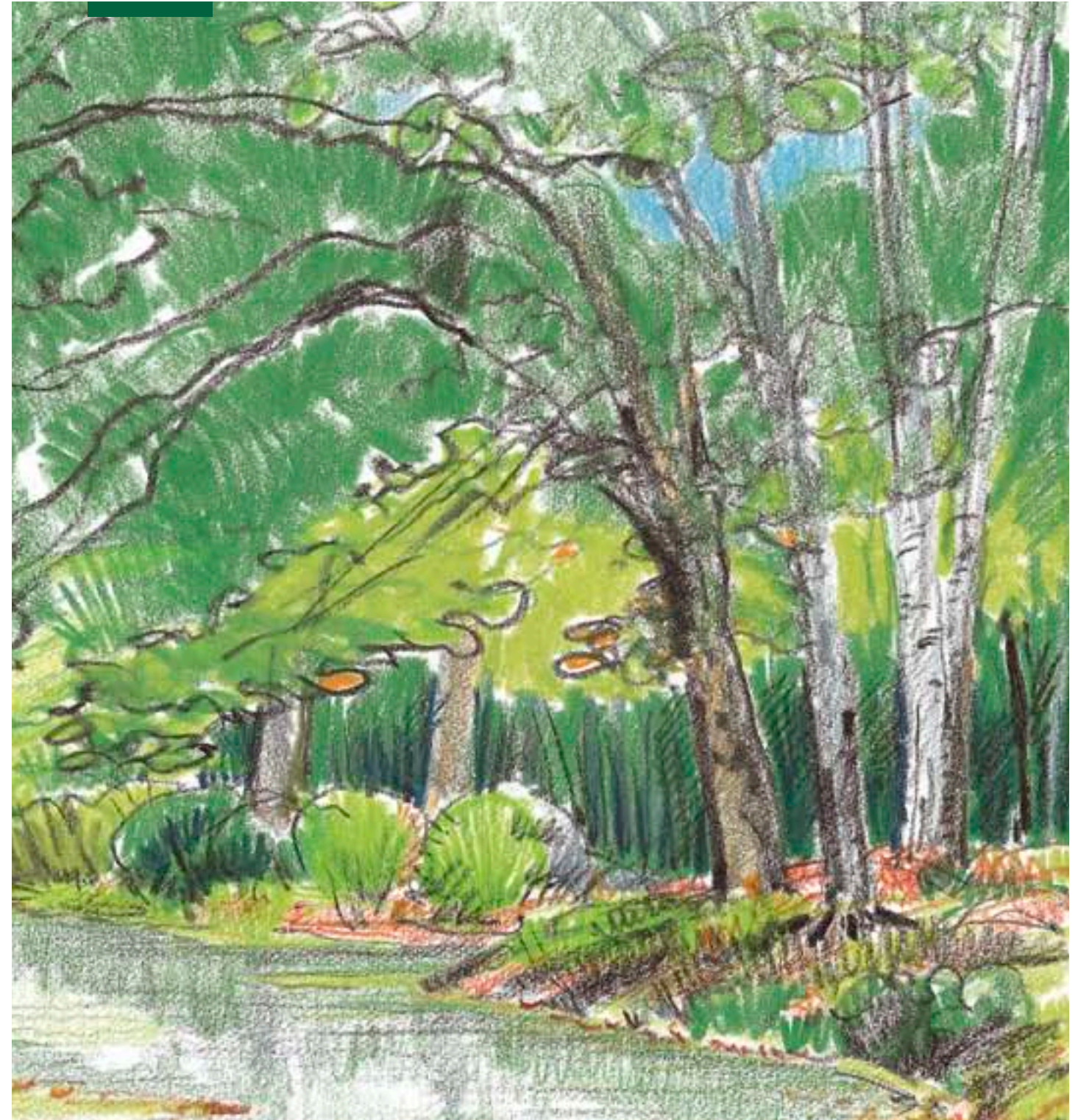

Odenses skove

Park & Natur | Odense Kommune

ODENSE KOMMUNE

Udgivet af

Forfatter:

Omslag:

Tegninger og akvareller:

Fotografier:

Layout:

Grafisk tilrettelægning:

Tryk:

Park & Natur

Natur, Miljø og Trafik

Odense Kommune

Nørregade 36-38

5000 Odense C

Ole Runge

Ulf Løbner-Olsen

Ole Runge

Jørgen Edgar Hansen, Poul Bjerregaard m.fl.

Ole Runge

Idé Bureauet Reklame & Marketing a/s

Clausen Offset ApS

Velkommen til 7 af Odenses Skove

Odense skal være Danmarks Grønneste Storby - det er et af målene i Odense Kommunes miljøpolitik. Heldigvis er vi godt på vej! Vi kan bl.a. glæde os over en række kommunale skove, hvoraf vi har beskrevet nogle i denne folder. Ethvert bysamfund har behov for skov- og naturområder, hvor man kan hente naturoplevelser, dyrke motion, lege, være sammen og stresses af fra hverdagens jag. Skoven er højt prioriteret til friluftsliv. Derfor må vi som samfund sørge for, at der er skove og naturområder til rådighed for alle. Det harmonerer også godt med målene i den kommunale sundhedspolitik.

Danmark har haft meget mere skov end i dag. Der er mange af fortidens plante- og dyrearter, der netop har overlevet i skovene, og derfor har vi et særligt ansvar for at passe godt på dem. I Odense Kommune arbejder vi efter principper om naturnær skovdrift for at gavne naturen samtidig med, at der er fokus på skovoplevelsen for borgerne.

I de kommunale skove må man færdes overalt hele døgnet rundt, men man må gerne tage hensyn til både dyr og mennesker. Om foråret kan man f.eks. holde sig til stierne for at forstyrre vildtet mindst muligt. Skoven er dejlig at gå en tur i, og det er tilladt at medbringe hunden, så længe den er i snor. Cykling er også tilladt på veje og stier, og ridning er tilladt på anlagte ridestier. Har du lyst til at se 11 turforslag til skov- og naturområder i Odense Kommune, kan du læse mere på www.odense.dk/udeliv.

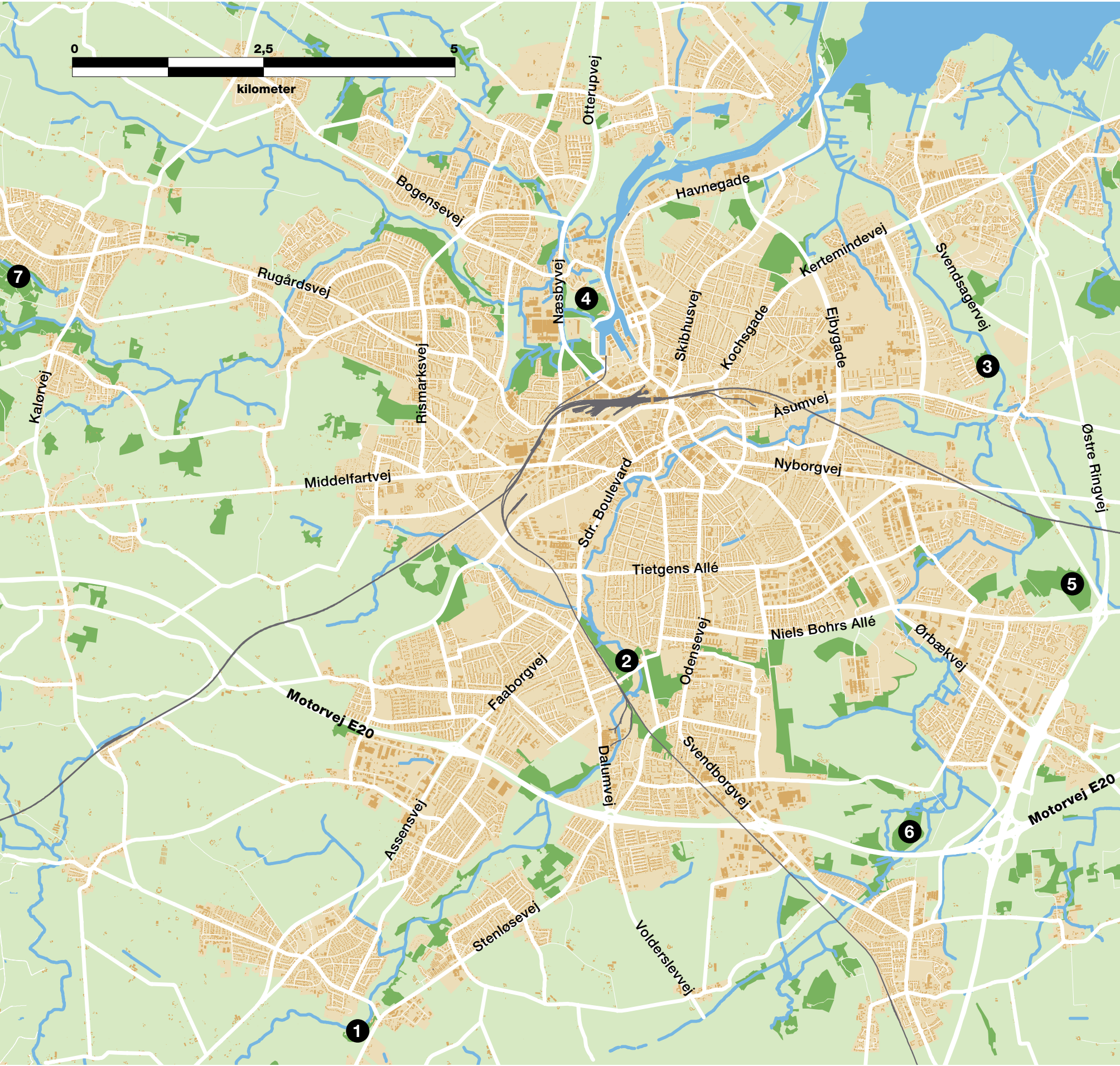
Rigtig god fornøjelse i skovene i Odense.

Anker Boye

Rådmand

Lene Holm

Park & Naturchef

INDHOLD

Ådalsskovene	6
1 Kratholmskoven – et væld af kilder * Brogårdsvej 90 (P-plads)	7
2 Fruens Bøge – Odenses første skov * Fruens Bøge Skov 7 (P-plads)	10
3 Lungs Grave – tæt på urørt skov * Åsumvej 528 (P-plads)	15
Skovene ved den forsvundne sø	18
4 Næsbyhoved Skov der gemmer på en middelalderlig kongeborg * Kanalvej 52 (P-plads)	18
Skovene i sydøst	21
5 Kohaveskoven – gammel egeskov og skrigende råger * Lankildevej 60 (P-plads)	21
6 Skovene ved Hollufgård * Hestehaven 201 (P-plads)	27
7 Hole Skov – en skov i dødislandskabet * Søbakkevej 63 (P-plads nedenfor)	33
Foldere og kort om udeliv	39
* Nærmeste adresse ved brug af GPS	

Kratholmskoven

Ådalsskovene er den perlerække af småskove, der ligger på kanterne af smeltevandsdalen, begyndende med Kratholmskoven længst mod syd over Svenstrupskoven, Stenløse Skov, Fruens Bøge og Hunderup Skov til Lungs Grave-skoven mellem Åsum og Biskorup.

Med lidt god vilje kan vel hele ådalen betragtes som en langstrakt skov adskilt af enge og haver, der tilsammen udgør det største grønne område i Odense Kommune og samtidig den bedste spredningskorridor.

KRATHOLMSKOVEN - ET VÆLD AF KILDER

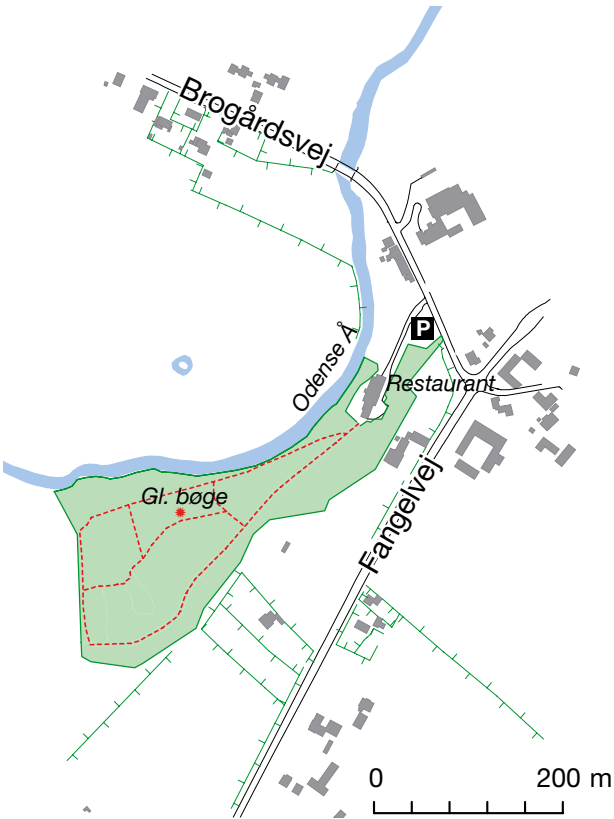
Kratholmskoven er en af Odense Kommunes mange småskove - kun 4 ha ned til Odense Å i kommunens sydligste ende. På trods af sin lidenhed byder den på mange fine naturoplevelser.

Smeltevandsdal

Odense Å løber i en smeltevandsdal fra slutningen af istiden. Smeltevandsfloden afvandede den store dødimasse, der for ca. 15.000 år siden dækkede hele det centrale Fyn. Fra Kratholmskoven får man et fint indtryk af de kræfter, der udhulede den brede dal, hvor Odense Å løber i bunden.

Kilder

I dalens sider vælder kilderne frem. De risler og klukker, deler sig, samler sig i småsøer og løber sammen igen for til sidst at tage den direkte vej ned til åen, der får et pænt tilskud af vand her. Kildevandet er grundvand, der bryder ud af skrænten, hvor den skærer grundvandsspejlet. Her har vandet altid den samme temperatur, ca. 7 - 8 grader. Derfor damper kilderne i frostvejr og føles kølige og svaie i sommerheden.

Kildekalk

Kilderne medfører opløst kalk fra jordens kalkholdige lerlag. Kalken afsættes i kildevældene som kalkslam i tykke lag. Der har været så meget kalk her, at det har kunnet betale sig at bruge det til jordbrugskalk. Dalsiden i skoven bærer endnu præg af denne udvinding, som også har foregået længere nede ad åen. Mellem verdenskrigene bragte godstog på Odense – Nr. Broby – Fåborg Banen kalk herfra til bøndergårde på Sydfyn.

Helligkilder

Mange kilder har siden middelalderen været opfattet som helligkilder, hvis vand virkede helbredende på forskellige sygdomme. Dette levn fra den katolske tid holdt sig langt op i vores tid. H. C. Andersen besøgte af samme grund stedet som barn, og så sent som i 1980-erne var der gamle mennesker, der drak af vandet sankthansaften. Efter gammel overtro havde vandet særlig helbredende virkning denne aften.

En kro og en zoo

Hvor der kommer mange mennesker, kan der også handles og tjenes penge, og omkring helligkilderne opstod markedspladser med handel og gøgl. Kratholm-traktørstedet kan føre sin historie tilbage til tiden, da helligkilderne spillede en rolle. Frem til midten af 1960-erne lå der i den nordlige ende af skoven en lille zoologisk have med især danske dyr som ræv, rådyr og vildsvin, men også mere eksotiske som kameler og aber. Endnu kan man inde i skoven finde haveplanter og -buske fra netop den tid.

Drukneede soldater

En beretning fra svenskerkrigene i midten af 1600-tallet vil vide, at en lille gruppe svenske soldater forsøgte at trænge mod nord gennem den dyndede og sumpede ådal. Lidt nedstrøms Kratholskoven sank de i dyndet med deres tunge udstyr og druknede. Det fortæller lidt om, hvor uvejsom dalen har været, inden der blev anlagt stier og broer.

Dyrelivet

Går man sig en tur i Kratholmskoven, hører man overalt gærdesmuttens smældende sang afløst af rød Halsens mere boblende og ustrukturerede sang. Sangdroslen er også sikker morgen og aften. Fra sin sangpost i en af de fugtige lavninger høres dens klare stemme gentage den ene variation efter den anden.

Efter den 20. maj kan man i ellesumpen længst mod syd som regel høre kærangeren. Den hævder sit våde territorium ved i rasende fart at gentage alle de fuglestemmer, den har lært sig på trækket fra Afrika. Også nattergalen og gøgen lader sig af og til høre fra ellekrattene langs åen. Den smukke dagsommerfugl aurora er i forårstiden en sikker gæst i skovens lysninger. Hannen er let genkendelig med sine orange-farvede vingespids. Larven lever på og af planten engkarse, der vokser i de våde enge ned mod Odense Å.

Træerne

Rigelige og stadige tilførsler af vand i forbindelse med kalkholdig jordbund er den perfekte blanding for mange træ- og plantearter. Derfor er Kratholmskoven også en meget frodig skov. Asketræerne trives godt her, hvor grundvandet slikker dem om rødderne, og i de fugtige lavninger har der udviklet sig urskovslignende bevoksninger af pil, hæg og rød. Midt i skoven på et gammelt jorddige står en række prægtige 150-årige bøge. Jorden omkring dem er vasket bort af kildevandet, så den øverste del af rødderne er blevet synlige. Man kan se, hvor de klamrer sig til underlaget. Samme sted står der en imponerende fuglekirsebær.

Urterne

Skovbundens urteflora præges af det meget vand. Tidligt om foråret blomstrer milturten i tætte gulgrønne puder langs kilderne, og engkabbelejer blomstrer allerede i slutningen af marts.

I maj blomstrer konvallen firblad mellem gule og hvide anemoner - og ser man godt efter, er der også en fin bestand af den fredede orkidé ægbladet fliglæbe. Den skal naturligvis have lov til at blive stående. Alle er de indikatorarter for kalkholdig jordbund.

Fra slutningen af maj og langt ind i juni præger den gule sværdlilje de våde områder ned mod åen. Med sine store varmt gule blomster tager den sig godt ud sammen med skinnende blå vand- og pragtnymfer.

I den sydlige ende af skoven dækker tæpper af brøndkarse kildevandsdammene. Den vilde brøndkarse er vintergrøn, så man kan smage på den året rundt. Den smager stærkt af karse og kan sagtens anvendes som grønt drys på æggemaden.

Eksoter som japansk hestehov, kæmpepileurt og singrøn dukker op ind imellem. De stammer fra tiden med den tidligere nævnte zoologiske have.

FRUENS BØGE - ODENSES FØRSTE SKOV

På opfordring af Byens Forskjønnelseskomiteé (en kreds af prominente borgere, som var nedsat af bystyret) købte Odense Fruens Bøge med marker og enge af herregården Christiansdal (det nuværende Dalum Kloster) i 1875. Prisen var 53.000 kr. - en ganske høj pris for byens kun 20.000 borgere, men også en meget fremsynet beslutning. Formålet med erhvervelsen var at skabe adgang til naturen for byens borgere. Forskjønnelseskomiteéens opgave blev at forbedre adgangsforholdene til skoven ved Odense Å. Det blev starten på det stinet, der i dag gennemvæver Odense. Forskjønnelseskomiteéen blev senere til byens Stadsgartnerafdeling, som i dag er en del af byens Park- og Vejafdeling, der stadig driver skoven. Mindestenen i haveanlægget lige nord for Sorgenfribroen er netop rejst for Th. Schiøtz, der var formand for komitéen.

Det var ham, der forberedte og realiserede købet af Odenses første skov. Schiøtz var samtidig direktør for Albanibryggeriet.

Forhistorien

Allerede i begyndelsen af 1800-tallet tog Odenses pænere borgerskab på skovture til Fruens Bøge. Kun folk med høj status havde tilladelse til at komme der, og der blev ligefrem stiftet en forening: "Foreningen i Fruens Bøge", der også blev kaldt "Skovforeningen" med det formål at tage på skovbesøg om søndagen og holde sammenkomster med dans i Skovhuset. Skovhuset var et af de fem traktørsteder, der opstod i lystskoven. Kun et af beværterstederne er der stadig, nemlig Carlslund ved Fruens Bøge Station; men stederne, hvor de andre lå, kan stadig erkendes i skoven.

Traktørstederne

Skovlyst lå ud til Skovalleen, dér hvor der i dag er parkeringsplads. Det var et fornemt sted med et lille orkester, der spillede til eftermiddagskaffen med konditorkager eller kringler.

Næsten som nabo til, men lidt længere oppe mod jernbaneoverskæringen, lå Røde Hus - et mere folkeligt sted med skydebane og lykkehjul. Det blev revet ned i begyndelsen af 1960-erne.

Går man ind mellem bøgene ved Carlslund, kommer man straks efter til en stor åben plads, der nu er indrettet til naturlegeplads med træskårne svampe, bænkebidere og en edderkop i sit spind. Her lå Skovforeningens skovpavillon med den store dansestrade og altan med plads til danseorkesteret.

Her var tjenestefolk forment adgang, og man skulle have medlemskort for at komme ind. Først i 1905 kunne folk i andre samfundsklasser besøge stedet.

Det sidste traktørsted var Sorgenfri, der lå på banken ved Sorgenfribækkens udløb ved Åfartens endestation. Restaurant Sorgenfri havde sin glansperiode i mellemkrigsårene, hvor den især var arbejdernes tilholdssted. Den blev revet ned i 1965.

I realiteten var Fruens Bøgeskoven lukket for andre end Skovforeningen helt op til 1930-erne. Herefter fik alle andre også adgang til den smukke skov.

Til Fruens Bøge

Udflugtsmålet Fruens Bøge lå i bekvem afstand fra bymidten, så det var muligt at gå derud. I starten har det nok været forbundet med en del besvær, når regnen opblødte markvejen gennem landsbyen Hunderup og videre gennem Hunderupbøndernes skov til Fruens Bøge. Mange valgte også at gå ad Heden, den nuværende Sdr. Boulevard, hvis de ikke i deres fine søndagstøj hyrede en kapervogn fra Nonnebakken, som H. C. Andersen har beskrevet det.

Det åstisystem, der i dag gør det muligt på cykel at nå skoven på 10 minutter fra centrum blev først ført helt igennem 100 år efter opkøbet af skoven.

Jernbanen mellem Odense og Svendborg blev indviet i 1876, og herefter var det muligt at tage toget fra Sydfynske Banegård til Fruens Bøge Station.

En anden måde at transportere sig til skoven på var ved at sejle med Odense Åfart, der har eksisteret i over 100 år. De fine skovgæster sejlede først med dampskib, siden med motor-skib til Sorgenfri og spadserede det sidste stykke til traktørstederne ad velanlagte stier, ligesom man kan gøre det i dag. Sangen ”Sejle op ad åen” handler netop om denne sejlads.

Flere gange i Åfartens historie har det været diskuteret, om sejlruten skal føres helt ud til Den Fynske Landsby, som blev anlagt lige efter 2. Verdenskrig. Det kræver en uddybning af åen gennem skoven. Omfanget af skaderne ved en sådan uddybning drøftes for øjeblikket.

Den sidste transportform, der gjorde det muligt for Odenses hastigt voksende befolkning at komme i skoven, var sporvognen, der ad Sdr. Boulevard blev ført derud i 1911. Her kunne man køre i åben vogn på varme somerdage til endestationen ved Fruens Bøge.

Engen i Fruens Bøge

Engen mellem de gamle bøge og Odense Å havde frem til 1960-erne en særlig tiltrækning på odenseanerne, der med tæppe og madkurv tog toget, sporvognen eller cyklede derud for at tilbringe sommersøndagen i naturen. Endnu

i 50-erne og i begyndelsen af 60-erne kunne der være så mange mennesker samlet, at engen lignede ”Fluepapiret” syd for Bellevue Strand ved Charlottenlund nord for København - og ishusene havde kronede dage. Da familie-bilen efter 2. Verdenskrig vandt frem, blev der længere mellem tæpperne på engen.

Folk fandt andre udflugtsmål, der lå længere borte, og engen mistede det brogede folkeliv. Men stadigvæk samles mange mennesker her omkring bålet sankthansaften, og der er altid mange fra nabolaget, der går tur i det smukke område.

Skovsøen - et arbejdsløshedsprojekt

Skovsøen er kendt af enhver odenseaner. Den har været målet for utallige skovture og er det endnu. Her har mange børn fodret deres første gråænder med franskbrødsrester, og her har de fleste løbet på skøjter en vinterdag. Skovsøen betragtes stadig som byens bedste skøjtebane. I sin tid lå der et lille rødstenshus på søens vestbred, hvor folk kunne klæde om og tage skøjter på. Huset var Skovforeningens gamle elværk, der forsynede restauranten med strøm. Det er væk for længst.

Søen blev udgravet under 1. Verdenskrig som et arbejdsløshedsprojekt. Vandet hentes fra åen og gennemstrømmer søen, der langsomt fyldes op med dynd, der bundfælder sig her, hvor der er strømlæ. To gange har det været nødvendigt at tørlægge og uddybe søen. Ved disse lejligheder afslørede en rig fiskebestand af skaller, karusser, gedder og den tidligere udsatte aborrefisk, sandart.

De mange franskbrødsænder er med deres klat-ter med til at vedligeholde forureningen af søen. Derfor blev Skovsøen i Odenses 1000-års jubilæumsår forsynet med et springvand til iltning af det iltfattige vand. Springvandet var en gave fra Haustrups Fabrikker.

Romantikkens skov

Hvad Charlottenlund og Dyrehaven er og har været for københavnernes, er Fruens Bøge for

odenseanerne, og man har nok skævet lidt til det nordsjællandske paradis. Selv bygningerne f. eks. stationsbygningen ligner eller lignede med mursten og bindingsværk med udskårne bjælkeender. De slyngede stier er ligeledes et romantisk levn - en mode fra Rousseaus tid, da det gjaldt om at komme tilbage til naturen - vel at mærke en venliggjort natur. Kun hjortene mangler. Det prøvede en kreds af odenseanere at råde bod på i 1960-erne. De foreslog, at man satte rådyr ud i skoven.

Ideen blev dog aldrig til noget pga. skovens ringe størrelse. I dag har udviklingen overhalet den gamle ide. De første rådyr har allerede af egen drift været på besøg fra skovene i det sydøstlige Odense.

Ældgamle bøge og ege

Og den parkagtige skov er smuk med sit store islæt af gamle træer. Det er tydeligt, at Fruens Bøge ikke har været under produktionsskovens forstmæssige behandling. Her er mange træer langt over hugstmoden alder. De er simpelthen blevet skånet som skønheder i det romantiske anlæg. Der er aldrende kæmper overalt i skoven; men omkring de gamle traktørsteder står de ældste. Lige nord for naturlegepladsen på hovedstien gennem skoven står en ældgammel, knudret ruin af en bøg. Den er tæt på 300 år, og selv om stormen har flået store grene af den, lever den endnu. I det sydøstlige hjørne står en prægtig musebøg med fire kraftige stammer - sikkert spiret frem fra et musedepot for omkring 150 år siden.

Syd for Skovalleen, der hvor Skovlyst og Røde Hus engang lå, er det gamle ege, der tager opmærksomheden. Deres tykmavede stammer antyder en alder på op mod 300 år på de ældste. I denne del af skoven er der så mange flotte ege, at skoven lige så godt kunne hedde Fruens Ege. Men det er bøgene, der har givet navn til skoven, og fru en er Jomfru Maria.

Går man ad hovedstien mod Fåborgvej, kanter høje, gamle linde stien på en længere strækning, og i de mange fugtige områder ned

mod åen rækker gamle aske og rødelletræer langt efter lyset i den græsklædte ådal. Ikke underligt, at mange lægger skovturen her.

Og nu, hvor vi er ved træerne, skal den usædvanligt smukke ottestammede hestekastanie fremhæves. Den står der, hvor åstien når jernbanen i den sydlige ende af engen.

Arboretet

Et arboret er en samling af sjældne træer. Sådan et er der, uden at mange har bemærket det, i Fruens Bøge. På begge sider af hovedstien- mellem Sorgenfri ved åfartens endestation - og Fåborgvej står en samling af især ekso-tiske nåletræer. Arboretet blev plantet i 1950-erne. Det ville man nok ikke gøre i dag, hvor natursynet er et ganske andet; men nu er det der som et kulturspor i skoven. Det er også spændende at se træer fra fremmede verdensdele, der har haft 50 år at udvikle sig i. Blandt nåletræerne kan nævnes flere arter af cypres og thuja, hønsebenstræ, cryptomeria - en asiatisk fætter til den amerikanske kæmpefyr - og to arter af taks. Desuden adskillige gran- og fyrrearter som grøn douglas, sitkagran og weimouthfyr.

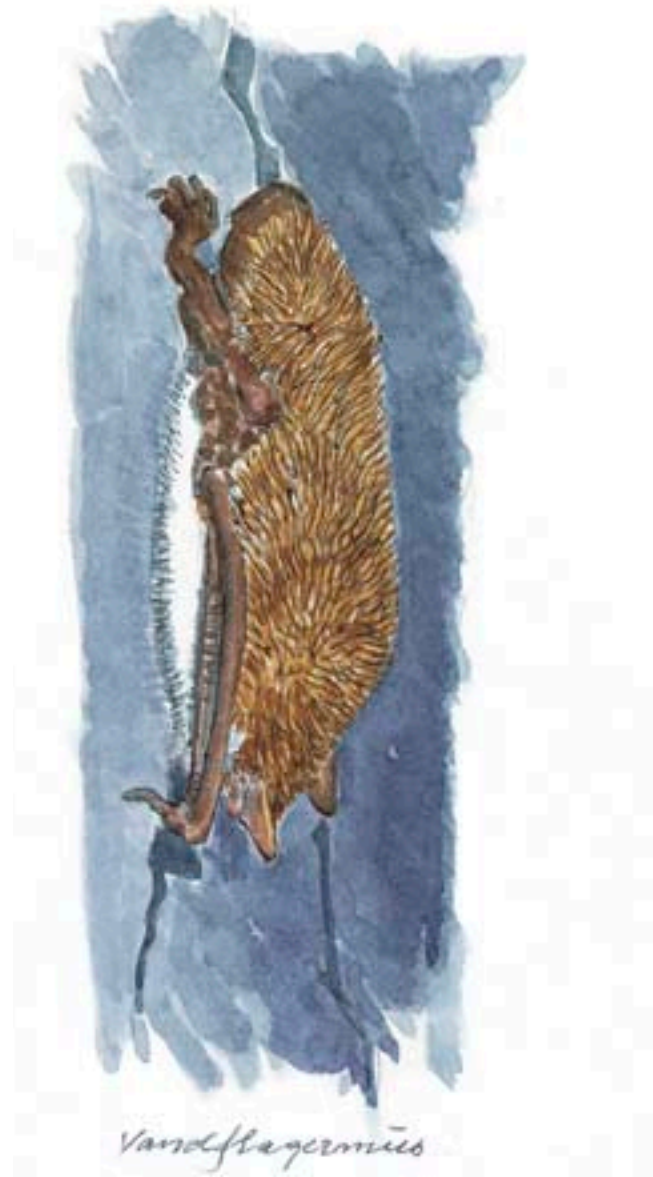
Også forskellige arter af løvtræer og -buske er der blevet plads til, både stedsegrønne og løvfældende. Bl.a. kan nævnes store krat af kristtjørn og rododendron i mange farver ned mod åen samt den storbladede rabarberpoppel og papegøjebusken med den smukke høstfarve.

På begge sider af den gamle Sorgenfrigrund, der nu er ungskov, blev der i 1950 anlagt to haver i hver sin lille dal. Den ene der, hvor Sorgenfribækken har sit udløb i Odense Å.

Haveanlægget er tegnet af havearkitekten Aksel Olsen, som foreslog den tilplantet med ca. 200 forskellige urter, buske og træer. Selv om det er længe siden, står mange af træerne der endnu. Nævnes skal den relativt sjældne sydbøg fra det sydligste Sydamerika, buksbomtræer, syrisk bøg og en meget smuk japansk løn.

Rågekoloni

Fortsætter man fra arboretet helt ud til Fåborgvej, mødes man om foråret af et kor af skrigende råger fra en af byens største rågekolonier. Inden træerne får løv, kan man sagtens se rederne som store klumper oppe i de høje bøgetræer.

Dværgflagermus

Flagermus

Mellem de gamle træer trives flagermusene fint. Dem oplever man bedst en lys sommernat, når de jager insekter i skovens lysninger. Almindeligst er den lille dværgflagermus, og med lidt held kan man få øje på vandflagermusen, der jager tæt over vandfladen i Skovsøen og åen.

Duer og gråænder på olden

Bøgens nødder er føde for mange dyr og fugle. I gode bogår afsøger store flokke af ringduer sammen med bog- og kvækerfinker skovbunden for bognødder. Om natten overtager gråænderne scenen og vralter langt ind i skoven for at fylde sig med de næringsrige nødder.

LUNGS GRAVE - TÆT PÅ URØRT SKOV

Lungs Grave

Åsum ligger der, hvor Odense Å får sine sidste større tilløb: Lindved Å og Åsum Bæk. Herfra slynger den sig vandrig og dovent gennem smeltevandsdalen de sidste kilometer ud til Odense Fjord. Langs dens bredder ligger græssede enge, der hist og her brydes af mere eller mindre selvgroede ellesumpe. Lungs Grave er en af dem - ganske lille og upåagtet, men med et stort naturindhold.

I sin tid var Lungs Grave-skoven en mose - ejet af Åsumbønderne, der havde hver sin lod af mosejorden. Lodderne var smalle, men store nok til høslet, græsning og en smule tørvegravning. De højeste og mest veldrænedede steder var oven i købet dyrket med landbrugsafgrøder langt op i 1900-tallet, ligesom tørveskær endnu foregik under 2. Verdenskrig.

Den unge "urskov"

Den skov, der nu dækker mosen er altså ikke ret gammel. Nogle af træerne er plantet langs de gamle hegn og grøfter, men de fleste er selvsåede. Det gælder især elletræerne, der står tæt i de fugtige lavninger og spejler sig i de gamle tørvegraves blanke og stille vand.

Sammen med pil, birk, ask og hæg vokser de i et næsten utilgængeligt virvar, der ligner urskov - uden at være det. Men successions-skov og næsten urørt skov er det. Ingen har jo rigtig drevet skoven siden 1960-erne, hvor nogle af træerne blev stævnet og derfor står flerstammede i dag. I skovbunden ligger døde og væltede træer i alle grader af forfald og skaber fine betingelser for svampe og træboende insekter.

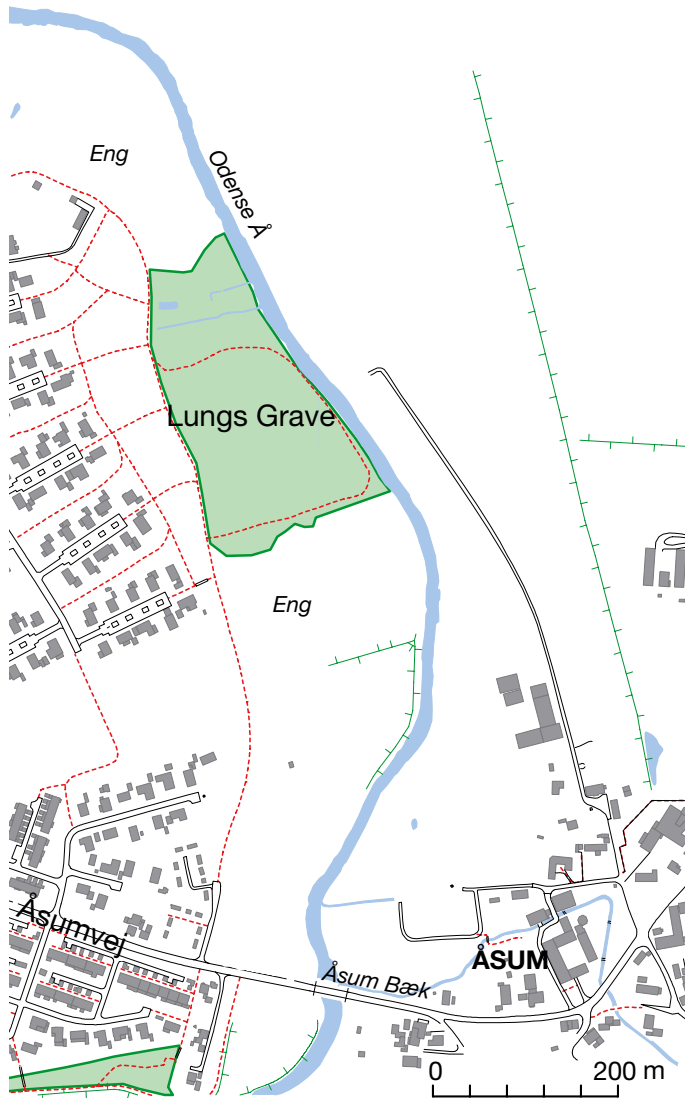
Ellesumpens frodighed

Rødellen får ikke høstfarve om efteråret, men beholder bladene grønne, indtil frosten tager dem. Træet kan tillade sig at sløse med sit kvælstofforbrug, da det sagtens kan skaffe sig nyt via bakterier, der lever i særlige knolde på rødderne. Når rødellen kaster bladene, gøds-ker den jorden omkring sig. Derfor er elle-sumpe meget næringsrige, og det kan tydeligt ses på den frodige urtevegetation i skov-bunden. Brøndkarse og skærmpflan-ten side-skærm vokser i de gamle tørvegrave, mens mjøddurt, skovangelik og den ret sjældne kvan gror, hvor lyset trænger ned til den sumpede skovbund. Hvor der er skygge, finder man slyngplanterne gærdesnerle og den smukke bittersød natskygge, der prøver at kæmpe sig frem i lyset ved at sno sig op ad vegetationen. Duften af vandmynte mærker man ofte i sen-sommeren, og om foråret er det den gule eng-kabbeleje, der fanger opmærksomheden. Den smukke bregne, finbladet mangeløv gror på de gamle elletrun-ter.

Afgræsning

På begge sider af Lungs Grave breder engene sig ned mod åen, men kun hvis de bliver græs-sede. Ophører afgræsningen, springer ådalen i skov. Først indfinder tagrørerne sig, og i ly af dem følger pil og rød- el efter som de første pionértræer. Man kan iagt- tage alle stadier af nedgræsning omkring skoven. Mange lysel-skende planter er helt afhængige af, at engene græsses eller slås. Det gælder den smukke engblomme, der blomstrede her sammen med majgøgeurten i årene efter 2. Verdenskrig, men da tilgroningen begyndte, forsvandt først engblommerne og siden majgøgeurterne.

Nu, da Odense Kommune foretager natur-pleje med kreaturer, er gøgeurterne dukket fåtalligt op igen, og den sjældne engblomme kan vi kun håbe på. En ganske lille bestand af den relativt sjældne gul frøstjerne frister livet i skovbunden ned mod åen. Der er fare for, at tilgroningen skygger den bort. Her må der lys- nes. Det samme er tilfældet med den sjældne tuestar.

Svampe

Der går kun én sti gennem ellesumpen. Gentagne pålægninger af flis har gjort det muligt for skovgæsten at trænge ind i den fugtige skov. Herfra er der fin mulighed for at opleve sumpens mange livsformer, f. eks. flere arter af poresvampe, der som konsoller gror ud af stammerne på døde og udgående træer. I vinterhalvåret er der gode muligheder for at finde den spiselige vintersvamp fløjelsfod, hvis vandstanden ellers tillader det. Svampene er levesteder for en hel række af biller.

Gammelskovsbiller

I 1999 blev der fundet i alt 169 arter af biller. Det er mange på et så lille areal. Flere af bil-learterne er sjældne, og to af dem (Corticeus unicolor, der lever under barken på døde elle-træer og Abdera affinis, der lever i træsvampe på rød- el) er indikatorarter for gammelskov - så Lungs Grave må have været under tilgro-ning adskillige gange i historiens løb. Abdera affinis er i dag så sjælden i Danmark, at den er medtaget på gullisten som opmærksomheds-krævende. Det er første gang, den er fundet på Fyn.

Fuglene

Ud over de almindelige skovfugle har ellesko-ven sine helt egne fugle. Nattergalen synger stadig inde fra vildnisset. Den synger så kraf-tigt, at den kan høres helt op på Vollsmose Allé. Fra begyndelsen af maj kommer gøgen på besøg for at finde egnede småfuglereder til at lægge æg i. Også andre insektædere yngler i det fugtige område. Det gælder fugle som sumpmejse, halemejse, kær- sanger og rørsan- ger. I 1980-erne blev den sjældne og hem-melighedsfulde plettet rørvagtel hørt her, og det er ikke længe siden, bekkasinens impone-rende sangflugt kunne opleves over de græs-sede enge.

I træktiden i det sene efterår kan krattet myld-re med skandinaviske fuglekonger, og om vin-teren gæster flokke af omstrejfende grønsiske-ner, gråsiskener og stillitser elletræerne for at gøre sig til gode med ellekog- lernes frø. Den store flagspætte er her hele året. Det vidner de mange gennemhuggede, døde træer om.

Vandspredning

De ellefrø, der ikke bliver ædt af fuglene, drys-ser på tørre vinterdage ned i skovbunden eller ud i åen. Her kan de holde sig flydende i flere uger, mens de driver med strømmen. Med den-effektive vandspredning kan nye elletræer dukke op længere nede ad åbredden og med-virke til nye ellekrat.

Skovrejsning vest for åstien

Oven for Lungs Grave har Odense Kommune plantet en bræmme af egetræer, der med tiden vil udvikle sig til et smukt stykke ege-skov. Egeskoven skærmer allerede nu ådalen fra bebyggelsen, og skovgæsten har fornem-melse af at have hele ådalen for sig selv.

SKOVENE VED DEN FORSVUNDNE SØ

Indtil slutningen af 1700-tallet lå en af Fyns største søer, Næsbyhoved Sø, lige nord for Odense. Søen strakte sig fra den nuværende Rismarksvej til Fuglsang i nord og ned til Åløkkeskoven og Odense Havn i syd. Smukt må det have været at stå på det højtliggende Næsbyhoved og se ud over den næsten skovomkransede sø, hvor øerne Store Thorslund, Lille Thorslund og Viholm dukkede op i vandet. Næsbyhoved Sø blev afvandet samtidig med de store herregårdsinddæmninger i Odense Fjord, og i mange år derefter græssede kvæget på den tørlagte søbund. I dag præges området af store industrivirksomheder. Søbunden er blevet by; men skovene ligger der endnu, som om intet var hændt.

NÆSBYHOVED SKOV - SKOVEN, DER GEMMER PÅ EN MIDDELALDERLIG KONGEBORG

Den ca. 15 ha store Næsbyhoved Skov er en bøgeklædt bank, klemte inde mellem Kanalvej og Næsbyvej. Sådant har det ikke altid været. Dengang, der var vand i Næsbyhoved Sø, var den et skovklædt og ca. 18 meter højt næs, der strakte sig ud i søen. Beliggenheden med vand på de tre sider gjorde den velegnet at forsvare i ufredstider. Allerede i 1200-tallet anlagde kongemagten et voldsted med dybe voldgrave og en borg på toppen. Næsbyhoved Slot var bolig og storlandbrug for skiftende konger og især dronninger.

I begyndelsen af 1300-tallet var slottet pantsat til holstenske grever; men efter et forlig mellem Valdemar Atterdag og de holstenske grever kom det atter på danske hænder. Fra 1368 var det permanent kongelig ejendom. I 1400-tallet var slottet indtægtskilde for Dronning Philippa, gift med Erik af Pommern, og fra 1504 til 1521 boede Kong Hans' Dronning Christine af og til på Næsbyhoved.

Under Grevens Fejde i 1534 nedbrændte slottet, der stod som ruin i mindst 200 år derefter. I løbet af denne periode blev murstenene hentet og genanvendt til forskellige bygninger i Odense. Siden har kun voldanlægget været synligt. I en periode blev der oven i købet dyrket korn på borgpladsen.

Udgravninger på slotsbanken

Der er foretaget flere mindre udgravninger på borgpladsen, senest i 1999 da der blev fundet fundamenter og masser af rødbrændte teglsten, stengulve og store mængder af især svineknogler fra slottets køkkenregioner.

Står man på den vestligste vold, ser man ud over de sidste rester af Næsbyhoved Sø - et lavt og sumpet område med tagrør. Ude i søen, men tæt på land nordvest for borganlægget ligger en lille kvadratisk græsklædt ø, der kun hæver sig en smule over niveau. Det er Gåseholm. Udgravninger viser, at der har ligget et sulehus på den, og fund af lerskår,

jern slagge, middelaldersko, bolværk og for-tøjningspæle m.m. tyder på, at øen har huset soldater eller vagtmandskab, og at bebyggelsen er jævnaldrende med slottet.

De sidste udgravninger sætter et spørgsmålstegn ved dateringen af Næsbyhoved Slot. Undersøgelser på Gåseholm (1999) antyder, at forsvarsanlægget i virkeligheden lå her de første 2-300 år, og at selve slottet først blev bygget langt senere. Under udgravningerne på slotsbanken fandt arkæologerne intet ældre end år 1500. Hvis det er rigtigt, lå slottet der kun i ca. 30 år.

Kulturhistoriske levn

Det vrirler med kulturhistoriske levn i og omkring skoven. Mellem borgbanken og Lille Fuglsang ligger en dæmning fra begyndelsen af 1500-tallet. Dæmningen opstemmede søen, så vandet kunne bruges til vandmølle drift. Vandmøllen er for længst væk, men dæmningen ligger der endnu. Syd for skoven ligger resterne af en dæmning, der skulle holde vandet tilbage under gravningen af Odense Kanal i begyndelsen af 1800-tallet. Hullet, hvor man hentede jorden til diget, kan stadig ses i den sydøstlige ende af skoven.

Fuglsanghuset

I sidste halvdel af 1700-tallet og senere søgte Odenses borgere ud til Næsbyhoved Skov for at nyde den smukke natur og for at fiske i den sidste rest af den store sø. Det var i den romantiske periode, og både H. C. Andersen og Adam Oehlenschläger besøgte stedet og berømmede dets skønhed. Efter spadsereturen søgte man hen til Fuglsanghuset, et gæstgiveri, der lå ved dæmningen mellem borgbanken og Fuglsangknolden - tæt på det sted, hvor store etageejendomme i dag maser sig ind mod skoven. Fuglsanghuset blev revet ned i 1998. Det forfaldne hus havde ligget der siden 1863, da de sidste rester af søen blev udtørret. Huset blev genoplivet i 1904, hvor en ny vært købte det. Odenseanerne strømmede til. Navnlig i pinsen blev det besøgt af mange mennesker - vi-

ser ølregnskabet. Fuglsanghuset er forløberen for Restaurant Næsbyhoved Skov, som ophørte i 1999.

Festskydninger

I det nordøstlige hjørne af voldanlægget ligger der den dag i dag to skydebaner, som tilhører "Odense forenede Skydeselskab". Her foregår de årlige festskydninger med deltagelse af kendte odenseanere, som de har gjort siden 1817 - ofte med kongelig deltagelse. Fra 1878 til 1904 blev skydningerne forlagt til Fruens Bøge, men vendte atter tilbage til Næsbyhoved Skov. Skydebanerne og de tilhørende bygninger passer dårligt til det fine voldanlæg.

Under verdenskrigene valfartede odenseanerne atter til den lille skov. Denne gang for at se teaterstykker på volden, der nu fungerede som friluftsteater med kulisser og orkestergrav med det hele.

Djælebakken

I begyndelsen af 1950-erne blev de stejle volde genopdaget af Odenses skoledrenge, der anvendte dem som cykelcrossbane. På elendige efterkrigscykler var det en manddomsprøve at gennemføre styrtløbet ned ad "Djælebakken", hvor manganen en forgaffel brækkede og mange hjul eksede.

Gamle bøge

Næsbyhoved Skov er kun en lille skov - om vinteren kan man se tværs igennem den; men den emmer af 800 års historie og menneskers påvirkning af naturen.

Bøgen er, som i så mange andre af Odenses skove, det dominerende træ. Mange bøge er langt over hugstmoden alder, dvs. over 100 - 140 år. Derfor ramte orkanen i december 1999 også hårdt, og en del træer væltede eller brækkede.

De gamle træer trækker de gamle løvskovsfugle til sig. Stor flagspætte, spætmejs, træløber og andre hulerugende fugle hører til i skoven, og på den gamle søbred synger både rørsanger, rørspurv og løvsanger.

Besøg skoven en dag i april, hvor liden lærkespore blomstrer i tætte bestande og danner kraftig kontrast til gule tæpper af vorterod. Kan man abstrahere fra trafikstøjen og skurrende kraner, er det også muligt at høre flagspættens elskovstrommen og spætmejsens gadedrengefløjt.

Plejen

Plejen af skoven skal tage hensyn til fortidsminderne. Træerne på borgbanken er stort set fældet, og græssende får har holdt opvækst af nye træer nede, så det imponerende voldanlæg kan ses af besøgende. Da fårene stort set æder al plantevækst, går det ud over de vilde planter; men kreaturer ville med deres vægt ødelægge de stejle skrænter.

Hvem ved? Måske dukker en mindre del af den gamle Næsbyhoved Sø op igen. Planer om en naturgenopretning spøger stadig.

Det spøger på slotsbanken

Folk, der vovede sig gennem Næsbyhoved Skov ved nattetide, kunne berette om den hvide kvinde, der dukkede op ved midnatstid. Hun vred sine hænder som i stor fortvivelse, indtil en rytter dukkede op og ved en afværgende bevægelse afviste hende. Derefter forsvandt både kvinden og rytteren. Episoden gentog sig hver nat. Siden søen blev tørlagt, har ingen set hende.

Palle Jæger

Går man tur i skoven en efterårsnat med rusk og regn, kan man risikere at høre Palle Jæger jage hen over himlen med hest og hunde. Mången en vejfarende har følt angsten, når han hørte hovslag og hundeglam deroppe i mørket. Det er ikke så mærkeligt, for vi er tæt på et af de gamle offersteder for guden Odin. Og Palle Jæger er den samme som Odin, ligesom Kong Volmer og Fyns Hovedmanden er det.

Visse steder herude lagde man knivene med æggen opad om natten, når der var fare for, at Palle Jæger skulle komme. Måske var det hele bare fantasi eller store flokke af sortænder, der med deres gyv-gyv-gyv-kald fløj over i træktiden.

I dag kan man desværre kun høre støjen fra trafikken og fabrikkerne på den gamle søbund.

SKOVENE I SYDØST

KOHAVESKOVEN - GAMMEL EGESKOV, GRÆSENDE KVÆG OG SKRIGENDE RÅGER

Kohaveskoven er med omliggende småskove, nyplantninger og græssede enge et af Odenses største og fineste naturområder.

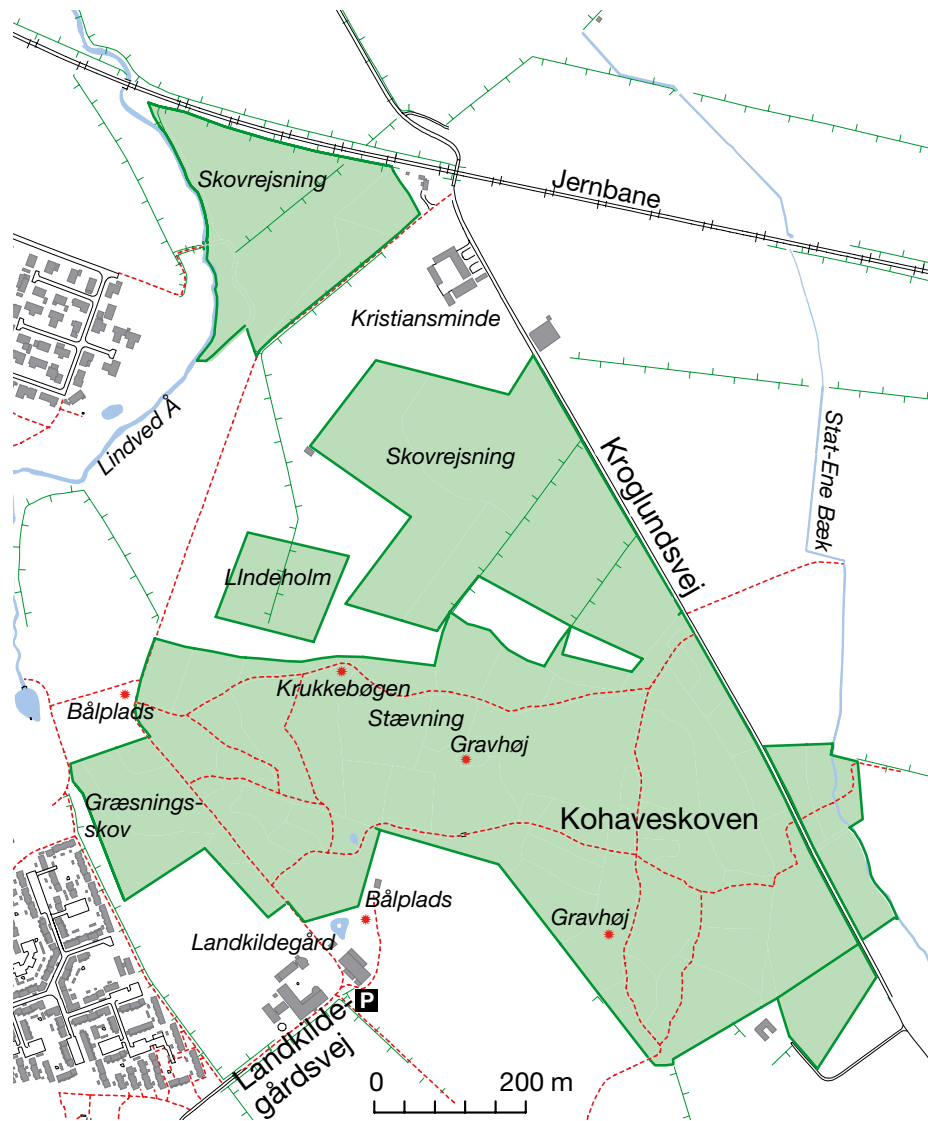
Indtil 1980, da Odense Kommune erhvervede skoven, tilhørte den Åsumbønderne samt gårdene Landkildegård og Kristiansminde. Skoven var opdelt i parceller, der hørte til hver sin gård, og endnu kan man finde skelpæle og jorddiger, der har afgrænset de forskellige parceller. De stridbare Åsumbønder gerådede i slutningen af 1700-tallet i stridigheder om retten til træ. Resultatet blev, at sydbønderne fik Kohaveskoven og nordbønderne Ræveskoven nord for Åsum. Dengang og til for ikke så længe siden var der status i at have en stor brændestak liggende ved gården.

Navnet Kohaveskoven stammer fra den tid, hvor dyrene græssede i skoven. Det blev der

sat en stopper for med Fredskovloven af 1805. Kvæg, heste og får hindrede simpelthen opvækst af nye træer og måtte derfor hegne ude af skoven.

Gamle bredkronede ege

Noget af det, der giver Kohaveskoven dens særprægede skønhed, er de mange bredkronede egetræer, der dækker hele den centrale del af skoven. Egene tillader lyset at trænge igennem til skovbunden, og da de står med stor afstand til hinanden, er der både lys og plads til en smuk og varieret underskov af hæg, birk, hyld, lind, dunet gedebled, stikkelsbær, benved, hassel og den relativt sjældne hvid kornel - alle er de gamle danske urskovsarter. Vilde hindbær står næsten overalt i skovbunden og antyder, at jorden er rig på kvælstof. Hvor der er for mørkt til hindbær, dominerer

Krugkebøgen

Skovens ældste træ står ud til den nordlige skovvej, der forbinder Landkildevej med Krogslundvej. Det er en snoet bøg, der grener sig få meter over skovbunden. Forstfolk kalder sådan en bøg for en krugkebøg. Den må i sin opvækst have haft gode lysforhold, siden den er blevet så bred, som den er. Den er sikkert også blevet skånet, fordi den er uegnet til tømmer. Der er mange, der besøger træet. Det viser den trådte sti ind omkring kæmpen, der er mindst 200 år gammel. I skovbrynet står en lidt yngre bøg af samme type.

Krugkebøgen

padderokken skavgræs, der har været kendt siden oldtiden som et fremragende slibemiddel. Det er plantens indhold af kisel, der gør den anvendelig som sandpapir.

Ask, bøg og lind

Kohaveskoven står på lav, fugtig og kalkholdig bund. Det giver gode vækstbetingelser for askene, der her udvikler sig til høje smukke træer med lyse stammer. Det sidste fortæller forstmanden, at de er i særdeles god vækst - ellers ville de være mørke og mosgroede. Omkring Landkildegård og i den østlige skovende er der næsten rene askebestande, men den står i blanding overalt i skoven.

Gammel stævningskov

Årsagen til, at så mange træer står med brede kroner, finder man i driftsformen. Store dele af skoven er gammel stævningskov, hvor de store træer har stået som overstandere over en artsrig blanding af flerstammede træer, der med jævne mellemrum er blevet skåret ned.

Det er denne regelmæssige stævning, der har givet Kohaveskoven dens særprægede skønhed. Hvis særpræget skal bevares, må der stævnes igen, og det blev der for fem år siden på et mindre areal ikke langt fra Krugkebøgen. Her er der mulighed for at se, hvordan træer og buske atter bryder fra stubben.

Bekæmpelse af ahorn

Kohaveskoven består i langt overvejende grad af gode gamle danske løvtræer. Men ahornen, der er sydøsteuropæisk, truer visse steder med at vinde i konkurrencen om lyset og derved skygge de danske arter væk. Derfor bekæmpes den. Ahorntræer, der er blevet så gamle, at de sætter frø, bliver fældet for at bedre vilkårene for de danske arter.

Lange lige skovbryn

Fra Landkildegård ser man mod nordøst hen over en græsmark med kvæg et langt lige skovbryn, hvor krogede ege dominerer. Brynet er smukt på alle årstider, men især om efteråret, når efterårssolen rammer de høstfarvede træer. Et typisk fynsk eller dansk landskab, synes vi. Men i virkeligheden er den slags landskaber et resultat af lovgivningen. Da Fredskovloven fra 1805 blev ført ud i livet, blev skovene indhegnet med lange, lige diger og hegn for at holde husdyrene ude. Indtil da var der ingen tydelige grænser mellem skoven og det åbne land. Skoven gik da gradvist over i overdrev med spredte dyrebidte træer og buske.

Skovrejsning og mosaiklandskab

På de tidligere marker, øst for Kohaveskoven, har Odense Kommune plantet ny skov. Træerne er nu så høje, at man kan begynde at fornemme et landskab, hvor skov veksler med åbne græsmarker og enge. Nogle steder ligger græsmarker og enge som lysninger i skoven, og andre steder ligger skoven i det åbne land, f.eks. lindeholmen øst for Landkildevej.

Når de nye skovarealer gror til, vil de passe fint ind i det gamle bondeland med småskove omgivet af græssede enge. Ned mod Lindved Å, vest for ungskov, fuldendes mosaiklandskabet af en blomstereng, der jævnlige naturplejes ved slåning for at bevare de blomstrende urter. På de højeste arealer i engen har skoleklasser fra Odense tilplantet hver deres lille skovparcel.

Kvæget græsser påny i skoven

Ved Landkildevej - i den vestlige ende af skoven - græsser kreaturer atter mellem gamle bøgetræer. Her kan man følge, hvordan de store drøvtyggere påvirker skoven ved at nedbide opvæksten og skrælle unge træer. De store bøge er stadig uskadte, selv om dyrene har gået der i mere end fem år, men skovbilledet udvikler sig stadig. Området er hegnet sammen med et stykke eng, så dyrene kan veksle mellem engen og skoven. Det er især om vinteren, at de opholder sig mellem træerne.

Siden 1805 har der været forbud mod skovgræsning, men i 1992 blev der åbnet mulighed for at genindføre den gamle driftsform som et led i naturskovsstrategien. Den lysåbne græsningsskov giver mulighed for, at flere lyselskende planter og dyr kan leve på området. Under alle omstændigheder er det en oplevelse en vinterdag at se okserne græsse mellem træerne, som de gjorde det i guldalderen.

Et tulipantræ

Går man ad stien gennem den lille skovklat, der ligger nord for Krogslundvej, krydser man straks efter Stat-Ene Bæk ad en lille bro. Her møder der én et forunderligt syn. Ud over et mindre vandhul står der en blanding af fremmede vækster: cypresser, bambus, en valnød og minsandten et nordøstamerikansk tulipantræ. Tulipantræer kan blive 60 meter høje - så vent og se! Forklaringen på den botaniske have er enkel. Her lå engang en lille jagthytte, hvorfra ejerne drev deres jagt.

Nye vandhuller

Mellem skoven og Landkildegårds gamle rustne lade ligger et idyllisk lille vandhul, gravet ud til yngledam for salamandre, frøer og tudser. Nogle af dem har allerede taget dammen til sig. Den har nu ligget der i nogle år, og en fin vegetation af sumpplanter har etableret sig. Her yngler rørhøne og gråand, og småfuglene kommer for at drikke og bade.

Fortsætter man fra gården og drejer til højre ad den sydlige skovvej, kommer man straks efter til en lille skovsø. Søen har kun eksisteret i et par år, så leret fra gravemaskinen har dårligt bundfældet sig endnu. Der har tidligere været et vandhul her; men som mange andre vandhuller blev det tidligere fyldt op med affald. Nu er det som nyt igen, og skoven spejler sig smukt i det blanke vand.

Hemmelighedsfulde gravhøje

Kohaveskoven gemmer på to gravhøje, sandsynligvis bronzealderhøje. De putter sig inde i skoven og har tilsyneladende ikke vakt større opmærksomhed, siden de blev anlagt. Selv om man ved, hvor de er, kan det være svært at finde dem. Den ene ligger i den sydlige ende af skoven tæt på stien, der fører over til Niels Bohrs Allé, og den anden nærmest midt i skoven. Begge er de ret lave rundhøje, som er bevokset med buske og træer. De vidner om, at der førhen var åbent land, hvor der nu er skov.

Stinet med lange forbindelseslinier

Der er et veludbygget stisystem i hele området. Stierne har forbindelse til stinettet i hele den sydøstlige del af kommunen, og mange cykler gennem skoven på vej til og fra arbejde. Her slipper man for den hårde trafik, larven og udstødningsgasserne. En hel del mennesker går også tur i skoven; men der er plads til flere på de mange kilometer stier.

Syd og vest for skoven er der forbindelse til hele Blangstedgårdområdet og stierne langs den smukke Lindved Å. Fire steder er der ført broer over åen, så man behøver aldrig at gå eller cykle samme vej tilbage. Nord for Kohaveskoven fører en trampet sti tværs over Stat-Ene Bæk gennem landbrugsland med småskove til Fraugde Kærby - endnu da, for der er planer om en ny gennemfartsvej, der i løbet af nogle år vil genne-skære landskabet.

Faciliteter for skovgæster

Kommer man i bil, er der muligheder for parkering ved Landkildegård med indkørsel fra Niels Bohrs Allé. For skovgæster med madkurv eller lyst til at tilberede deres egen bål- eller grillmad er der opholdspladser med bålsteder bag laden ved Landkildegård og ved Landkildevej, der hvor den fører ud af skoven. Begge steder ligger tæt på kvæghuse, som man kan bruge som pejlemærker.

Soveplads for kragefugle

De fleste vintre ankommer store flokke af råger og alliker til Kohaveskoven. De kommer i bølger ved mørkets frembrud for at tilbringe natten i skovens højeste træer. Der kan være tale om meget store antal - mellem 5.000 og 10.000 fugle. Episoden gentager sig hver aften i hele vinterhalvåret. Der er så mange, at en stor del af dem må være skandinaviske fugle, der tilbringer vinteren her sammen med vore egne ynglefugle. Det er en trestjernet naturoplevelse at se og høre flokkene under indflyvningen i skumringen. De kommer fra fourageringsstederne langvejs fra for at tilbringe natten i socialt fællesskab. Ofte samles de først på en af engene, inden de under stor larm flyver ind på sovepladserne. Højlydt skændes de om de bedste sovepladser i sikkerhed for kulde og duehøgen. Efter nogen tid er sagen afgjort, og der bliver ro. Næste morgen flyver de atter ud på markerne, hvor de æder korn, regnorme og insektlarver. Undersøgelser viser, at de er i stand til at meddele hinanden, hvor der er gode fødemuligheder.

27 Musvåger - Kohaveskoven

Ny billeart i Danmark

I 1999 registrerede en billeforsker Kohaveskovens biller. Der var et imponerende antal. En af arterne var oven i købet helt ny for Danmark. Det var en ikke særlig iøjnefaldende skimmelbille ved navn Cryptophilos oblitteratus.

Billen er trods sin størrelse, ca. 2 - 3 mm, lidt af en sensation, da det er første gang, den er fundet her i landet. Dens egentlige hjemsted er Japan, men den er under spredning og blev for nylig fundet i Sydvesttyskland og altså nu i Kohaveskoven på Fyn. Få uger senere blev den fundet i Næsbyhoved Skov i Odense. Sjovt nok er alle fund blevet gjort i nærheden af musereder, hvor den æder skimmel på henrådende blade. Det er sjældent, at nye dyrearter dukker op i Danmark. Vi er mere vant til, at arter forsvinder.

SKOVENE VED HOLLUGGÅRD

Spredt i herregårdslandskabet ved Hollufgård ligger flere mindre skove. Glisholmskoven er med sine ca. 16 ha den største, mens Kogangen er på ca. 7 ha og skoven ved mølledammen ca. 3 ha. Sammen med Hestehaven, vest for Kogangen, har de alle hørt til herregården. Hjalles Hegning, der ligger vest for Glisholmskoven har derimod tilhørt de omkringliggende bøndergårde. Herregården og herregårdslandskabet med skove blev erhvervet af Odense Kommune i 1979.

Glisholmskoven

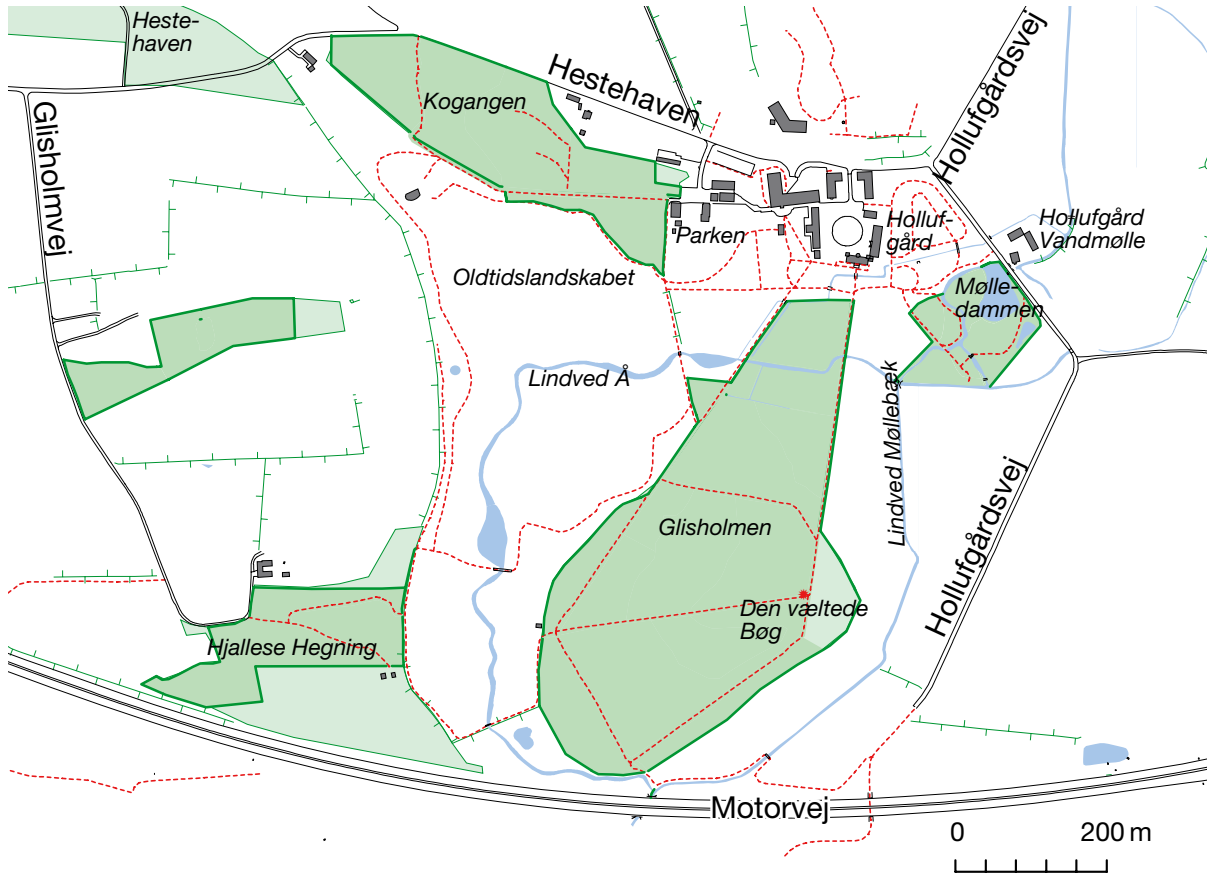
Navnet Glisholmskoven stammer fra tiden, før man drænede vandet væk fra landbrugsjorden. Da lå der syd for Hollufgård en skovklædt holm eller ø midt i udstrakte vådområder. Herude i de våde enge græssede herregårdens stude. Efter dræningen blev arealet mellem parken og Glisholmen tilplantet med asketræer. Både skoven på Glisholmen og askeskoven fra 1920 kaldes tilsammen for Glisholmskoven. Når man går ad den vestlige skov-

sti mod syd, fornemmer man tydeligt den gamle "kystlinie" der, hvor det går lidt op ad bakke til Glisholmen.

Alléernes skov

Hollufgård er kendt for sine alléer, der strækker sig fra herregården og parken langt ind i Glisholmskoven. Følger man den vestlige skovvej fra parken og mod syd, kommer man først gennem en døende allé af dunbirk og senere oppe på Glisholmen gennem en pragtfuld lindallé, hvor træerne er langt over 100 år gamle.

Den øst-vestgående skovvej over Glisholmen er anlagt i 1760 efter en sigtelinie mod Fraugde Kirke. Dens sider er flankeret af flotte gamle hestekastanjer. Overalt fra stien kan man mod øst se kirketårnet. Alle alléer på Hollufgård er fredede, men den slags fredninger holder kun, til træerne dør af ælde eller vælter under en storm. Derfor forsvinder alléerne også inden for en overskuelig tid, hvis ikke der plantes nye. Glisholm-

skoven bærer stadig præg af, at den indtil for nylig har stået under en herregårds beskyttelse. Træerne har fået lov til at blive gamle, og der er lagt stor vægt på at bevare smukke og særprægede træer. Skoven kan betragtes som en forlængelse af det romantiske parkanlæg. Mens herregården stadig fungerede som storlandbrug, blev skovstierne revet for løv og grene hver eneste lørdag.

Lysåben askeskov

En tur gennem Glisholmskoven bringer skovgæsten ind i askeskoven mellem parken og Glisholmen. Asketræerne er ca. 80 år gamle, og deres høje, lyse stammer antyder, at de trives godt på den lave og fugtige bund. Et system af grøfter og damme bringer noget af overskudsvandet ud til parkvandløbet, der engang forsynede Hollufgårds voldgrav med vand.

Asketræernes lette løv tillader lyset at trænge igennem til skovbunden, der her er dækket af et tæppe af den sjældne hvid hestehov. Hvid hestehov blomstrer tidligt om foråret, inden den får blade. Sammen med store bestande af fladkravet kodriver frembyder den et smukt syn i marts og april. Under asketræernes opvækst har rødæl og navnlig hæg eller

majtræ etableret sig som en smuk underetage. Hægen blomstrer i maj med et væld af sødligt duftende hvide blomsterklaser. På højere liggende partier i skoven vokser solbær og ribs. To broer fører over den nye Lindved Å, der som et led i naturgenopretningen på Hollufgård blev gravet gennem askeskoven i 1991. I dag slynger den sig smukt mellem træerne, og sjældne vandinsekter som slørvinger, døgnfluer og vårflyer er vendt tilbage til vandløbet. Sent på efteråret vandrer de store havørreder op for at gyde deres æg i åens stenede bund.

Vindfælderne, den fleretagerede skov, den frodige skovbund og Lindved Å samt den våde skovbund giver området et umiskendeligt præg af urskov. Det eneste, der mangler her, er rigtig gamle træer; men de findes til gengæld oppe på selve Glisholmen.

Glisholmen

Glisholmen er dækket af gammel skov. Kort fra slutningen af 1700-tallet viser, at holmen var skovbevokset, selv om skovene andre steder var nedgræssede og forhuggede. Det er tydeligt, at Glisholmskoven har stået under herremandens beskyttelse. Træerne har fået lov at blive gamle - nogle af dem til langt over hugstmoden alder - fordi de var smukke og passede ind i det romantiske landskab.

Glisholmens bøge

Bøgene på Glisholmen er i det hele taget høje og flotte med lyse, ranke stammer. Da de er gamle og står udsat mellem åbne enge og motorvejslandskabet, vælter de nemt under kraftige storme. Under orkanen i 1999 endte mange af dem som vindfælder. En medvirkende årsag var, at en del af dem var angrebet af honningsvamp, der reducerer rødderne. Vindfælderne ligger der endnu som føde for svampe og insekter.

Mangfoldigheden af insekter er stor i skoven. Det viste registreringen af biller i 1999, hvor der blev fundet 260 forskellige arter, heraf 14 sjældne og 5 truede arter. Også urter og svampe er fundet i et højt antal. Det viser lang skovkontinuitet, og at en naturvenlig skovdrift bærer frugt.

Odenses højeste bøg

Netop der, hvor hestekastanjealléen munder ud i den østlige skovvej, ligger en kæmpebøg på tværs af vejen. Rodkronen rager fire meter i vejret - og der, hvor den er vippet op af jorden, er der nu et mindre vandhul til frøerne. Stammen er 3,40 meter i omrids og selve træet 38 meter langt. Da den stod på roden, indtil decemberorkanen strakte den til jorden, var den Odenses højeste og en af de ældste bøge. Dens alder anslås til langt over 200 år og måske 240. Den stod dér, lang tid før H. C. Andersen blev født og har oplevet et Fyn næsten uden skov.

Gule anemoner

Den gule anemone er ikke særlig almindelig på landsplan; men den findes i flere af Odenses skove. På Hollufgård er den nogle steder så talrig, at den helt overgår den hvide i antal. Sammen med fladkravet kodriver og blomstrende hvid hestehov giver den et prægtigt blomsterflor i det tidlige forår og er dermed med til at gøre Glisholmskoven til noget unikt.

Skavgræs og skovsnepper

Ud mod oldtidsengen og næsten midtvejs i Glisholmskoven står en større bestand af skavgræs i den fugtige skygge under bøgene. Skavgræs er en stedsegrøn padderox, som findes i tætte bestande i flere af Odenses skove. Den indeholder så meget kisel, at man har brugt den som sandpapir på træ, ben og horn, og den dag i dag anvendes den af violinbyggere til finere pudsearbejde. Lægger man vinterskovturen gennem skavgræsbevoksningen, kan man med lidt held opleve den sky skovsneppe, der med sit lange, følsomme næb borer efter små dyr i den fugtige jord mellem planterne. Man skal have øjnene med sig, for den er utrolig godt kamufleret.

Råvildtet

Hollufgård er, med sin mosaik af småskove, enge og hegn det perfekte landskab for råvildtet, der færdes mellem skovene ved universitetet og herregårdslandskabet.

Rådyrene ser man bedst tidligt om morgenen og sent om aftenen eller om vinteren, hvor der ikke er blade på træerne, og hvor dyrene trækker sammen i større flokke (spring). I juni og juli er der gode chancer for at se råerne med lam.

Råvildtet sætter sit præg på skoven. De bider af de unge træer, især ask, elm og hylde, som visse steder er voldsomt mærket af nedbidning. Også råbukkens fejning af geviret i april – maj præger de tynde unge asketræer, der mange steder får flosset barken op.

Råger, ugler og flagermus

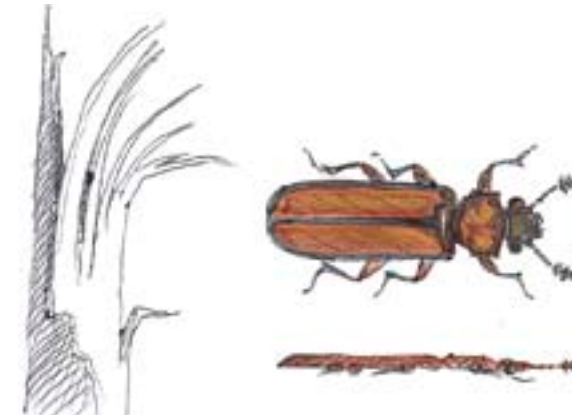
For en halv snes år siden overnattede flere tusinde råger og alliker i Glisholmskoven i vinterhalvåret; men den øgede færdsel af skovgæster fik dem til at flytte sovepladsen til Kohaveskoven længere mod øst. Til gengæld etablerede rågerne en redekoloni på over 100 reder i de høje bøge på Glisholmen. Det er en stor oplevelse at følge rågerne fra februar, når de ankommer til kolonien, til slutningen af maj, når de flyvefærdige unger forlader rederne. Rågerne generer ikke skovens øvrige dyreliv. De søger ud til marker for at hente føde: insekter, larver, regnorme og korn.

De fleste år yngler et par natugler i en af de opsatte uglekasser. Vil man opleve dem, må man ud ved mørkets frembrud. De starter æglægningen i februar, og ungerne forlader reden allerede i maj – juni, inden de kan flyve.

Er man alligevel på ugletur, kan man lige så godt kikke efter flagermus. Mindst fem arter af de flyvende insektædere kan opleves i Glisholmskoven og ved mølledammen. Sneglehøjen fra 1760, der ligger i parken, anvendes af dværg- og vandflagermus som overvintringssted. Derfor er der ikke adgang til Sneglehøjen fra oktober til maj.

En helt utrolig tilpasning

Alle levende væsner er tilpasset deres levested. Enkelte har ligefrem et udseende, der gør, at de kun kan leve i en ganske speciel niche i skoven. Det gælder den meget sjældne fladbille (Pediocorus dermestoides), der i 1999 blev fundet i den gamle del af Glisholmskoven. Billen er lige så flad som et stykke papir – en tilpasning til en tilværelse i de ganske tynde revner, som opstår, når en gren flækker under storm eller lynnedslag. Den er så sjælden, at den er rødlistet dvs. i største fare for at uddø. Den er lige så sjælden i det øvrige Europa og helt afhængig af de tynde revner i flækkede træer. Samtidig er den et tegn på, at der har været skov på stedet i meget lang tid. Den regnes ligefrem for at være en urskovsrelikt (art der har overlevet fra urskovstiden). Når man sprænger kronen væk på syge træer, opstår der netop de flækker, som er livsnødvendige for billen.

Stierne

I Glisholmskoven er stierne stort set snorlige – eller var det indtil for et par år siden. Det skyldes herregårdens jagtinteresser. Fornemme jagtgæster (Christian den Fjerde f.eks. har besøgt stedet) blev posteret i et vej- eller T – kryds, så der var frit skud i flere retninger, når råvildt og senere fasaner blev drevet ud over skovstierne.

De fleste nuværende stier blev anlagt i 1760 i forbindelse med anlægget af parken. Inden motorvejen kløvede landskabet, fortsatte de gennem Lindved til Højby Kirke, der var herregårdens kirke.

Da decemberorkanen i 1999 hærgede, væltede mange træer ud over stierne. I stedet for at fjerne træerne valgte Park- og Vejafdelingen at lade træerne blive liggende, hvor de faldt, og anlægge nye stier uden om de væltede træer, bl.a. den nævnte store bøg. Nu er vindfælderne efterladt til naturen, og de ligger der som et minde om orkanen.

Oldtidslandskabet

Landskabet mellem Glisholmskoven og Hjaltese Hegning var indtil naturgenopretningen i 1991 en helt flad mark med landbrugsafgrøder. Da Odense Kommune i samarbejde med Fyns Amt forflyttede Lindved Å og gravede et helt nyt, slynget åløb, blev der jord til overs. Jorden blev anvendt på stedet, og i dag fremstår den gamle mark som et kuperet landskab med udsigtshøj, græssede enge, overdrev, småsøer og vandløb. Selv om det er et kunstigt landskab, er naturen indvandret med en mangfoldighed af planter og dyr. Egentlig skulle området have været anvendt til rekonstruerede oldtidsbebyggelser fra sten-, bronze- og jernalder samt vikingetid i forbindelse med museet på Hollufgård; men tanken blev opgivet. Oldtidslandskabet ligger der dog stadig og danner en smuk forbindelse mellem herregårdens mange småskove. Herude jager musvåge og tårnfalk, og bekkasinerne slår sig ned i de fugtige enge langs den nyslyngede å.

Motorvejen

Enhver, der færdes i Glisholmskoven, kan ikke undgå at lægge mærke til støjen fra motorvejen, der ved særlige vindretninger kan overdøve fuglesangen. Men dyrene lader sig ikke påvirke af den. Faktisk er det herude, man kan møde ræven, ilderen, husmåren og råvildtet, og sangfuglene synger gerne i larven. Måske er det fordi, der er mest fred for skovgæster her. Da motorvejen i sin tid blev planlagt, skulle den gå tværs gennem Glisholmskoven. Ved fremsynet planlægning fra Odense Kommunes side blev det heldigvis undgået, og det kan man glæde sig over.

Hjallese Hegning

Hjallese Hegning er i modsætning til Glissholm-skoven en gammel bondeskov, der tilhørte bøndergårdene i Hjallese og Lindved. Da motorvejen i 1978 blev anlagt, blev skoven skåret midt igennem, og den nordlige del blev en del af Hollufgårdlandskabet.

Selv om Hjallese Hegning kun er på 3 - 4 ha og støjen fra trafikken generende, er den alligevel et besøg værd. Skoven har sit helt eget særpræg og et fint naturindhold.

Flerstammede træer og fodposer på træerne viser, at den engang har været stævningskov, og navnet hegning fortæller, at den også i perioder har været græsningsskov.

I 1997 genoptog Odense Kommune stævningsdriften i en del af skoven. De høje aske blev bevaret som overstandere, og i ly af dem skyder hassel, rødæl, hæg og ask igen fra stubbene. De tynde grene fra stævningen blev anvendt til et flere hundrede meter langt risflehegn om det stævnedede område.

Hjallese Hegning - risflehegn

En af grundene til at genoptage den gamle driftsform var, at den fredede orkidé, tyndakset gøgeurt, der tidligere stod talrigt i skovbunden, var ved at blive skygget bort. Nu håber vi, at de nye lysforhold atter vil få den til at brede sig. Småbladet lind, der engang var Fyns almindeligste skovtræ, er i dag næsten udryddet; men i Hjallese Hegning står der stadig få af dem, fordi de har indgået i stævningsdriften.

Også billemæssigt er skoven interessant. Den sjældne, røde maskebille (Platycis minutus) er en gammelskovsindikator. Den findes kun på ét eneste træ - en hul og mosgroet ask. Billen kommer frem ved solnedgang, når de sidste solstråler rammer træet. Her sidder den så og glimter med sin røde farve på det grønne mos.

Der er en helt særlig stemning i skoven en forårsdag, når firblad, storkonval, kodriver samt gul- og hvid anemone blomstrer om kap med den tyndaksede gøgeurt akkompagneret af et kor af gærdesmutter, rødhalse og bogfinker.

HOLE SKOV - EN SKOV I DØDISLANDSKABET

Hole Skov er ganske anderledes end de andre skove i kommunen. Med sin beliggenhed helt ude ved den vestlige kommunegrænse, er den rykket ind i dødislandskabet, der dækker hele det centrale Fyn.

Det kræver en forklaring: I slutningen af istiden for ca. 17.000 år siden tabte en tilbagesmeltende gletsjer en vældig klump is. Klumpen, der dækkede en trediedel af Fyn, mistede simpelthen forbindelsen til den gletsjer, der havde bragt den hertil. Man kalder den slags indlandsis for dødis. Dødisen smeltede i løbet af de næste ca. 1000 år og efterlod sit indhold af sten, grus, sand og ler fra de skandinaviske fjelde som et bakket og rodet landskab med tunneldale, søer og dødishuller. Dødishullerne opstod der, hvor de sidste "småklumper" af is blev dækket af moræne. Da klumperne langt om længe smeltede, faldt "løftet" ned og hullet fyldt med smeltevand. Mange af dem er stadig vandfyldte og ligger spredt i landskabet i den vestlige del af kommunen - også i Hole Skov.

Trøstrup Sø

Hole Skov står på skrænterne og i bunden af et trugformet dalstrøg med bøg og eg på den høje jord og ask, birk, rødæl, pil og hæg på den lave og fugtige jord. Nordvest for skoven lå der indtil 1876 en sø, Trøstrup Sø. Søen blev afvandet gennem Sørensen, der gennemskærer skoven og fører vandet til Ryds Å. Søen kunne forholdsvis nemt genskabes ved at tilkaste renden.

Grus, tørv og kalk

Flere steder i og omkring Hole Skov vidner huller og vandfyldte grave om tidligere udnyttelse af råstoffer. Således fører en privat nedgravet hulvej fra enden af Søbakkevej mod syd gennem skoven til en nedlagt grusgrav med smeltevandssand fra slutningen af istiden. Herfra hentede man bl.a. det grus, der blev brugt til anlæg af Odense Stadion. I dag er området tilplantet med graner.

I den vestlige ende af mosen, neden for Kællebakken står der en trehullet eg i kanten af stien. Her blev der under 2. Verdenskrig gravet tørv. Sporene fra tørveskæret kan endnu erkendes som kantede vandfyldte lavninger. Vandhullet nærmest stien har været æltegrav.

Hele lavningen omkring Sørensen ligger på kalkholdigt ler (mergel). Forekomsten af kalk har været udnyttet dels af lodsejerne til eget forbrug af jordbrugskalk og dels af en virksomhed, der udnyttede stordriftens fordele med tipvogne og læsseplads. De tilgroede grave neden for Snebærvænget er netop spor efter denne virksomhed, der arbejdede under og lige efter 2. Verdenskrig.

Sørensen

Gamle marker i skoven

Syd for Sørenden, mellem moselavningen og skovbrynet, ligger en smuk eng. De ældre på egnen husker endnu, at der i deres ungdom her var små marker i omdrift. På en af markerne blev der dyrket peberrod af særlig høj kvalitet. Også inde bag skovbrynet, der her er et pragtfuldt hasselhegn, har jorden været dyrket med korn til langt op i 1900-tallet.

Skoven

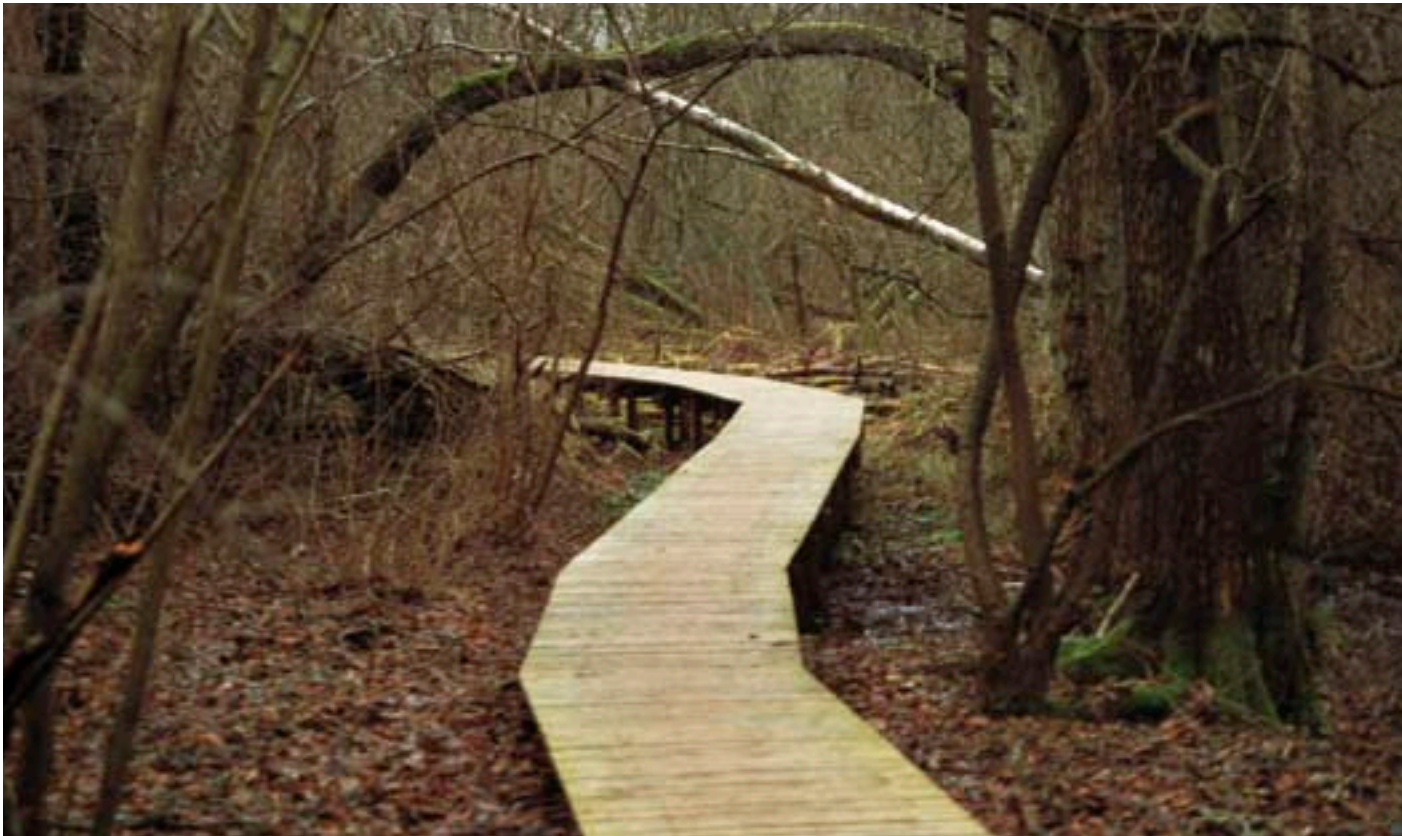
Karakteristisk for Hole Skov er, at man det ene øjeblik kikker fra bakken direkte ind i kronerne af prægtige gamle bøge og ege - og det andet øjeblik får skovbunden til baggrund for de smukke knudrede stammer med rød-der, der klamrer sig til skovbunden. Mange af træerne er over 100 år gamle. Et af de ældste er en kæmpe af en bøg, der står lige neden for granerne, der dækker grunden, hvor det gamle forsamlingshus lå. Den er vel sine 200 år og lige så bred i kronen som de fleste andre gamle træer i skoven. Det skyldes, at de står med stor afstand og har fungeret som skærmtreer eller overstandere for en af øens fineste stævningskove.

Den sidste stævningssskov

Ligesom de fleste andre bondeskove var Hole Skov en parcellskov, hvor lokale gårde, kirken og kroen ejede hver sit skovstykke. I alt har der været 10 - 12 ejere, der her hentede det vigtige brænde til eget brug og lidt tømmer til salg.

Mange på egnen husker endnu, da skoven blev drevet som stævningssskov. Det foregik nemlig helt frem til 1980, hvilket er usædvanligt, da man de fleste andre steder opgav driftsformen omkring sidste verdenskrig. Forklaringen er, at man her ude i bakkerne stadig havde komfur, gruekedel og brændeovn og først skiftede til mere moderne brændselsformer i løbet af 1970-erne. Derfor var der et stort behov for brænde - især hassel, som let lod sig hugge til kvas og komfurbrænde.

Man værdsatte haslen højt. Resultatet er også blevet en sjælden skov, hvor skyggefulde hasselbuske står masser af steder i skovbunden, under store skærmtreer samt i hegn og skovbryn.

Sti på pæle i Hole Mose

Overalt i skoven ser man de flerstammede træer, der er så karakteristiske for stævnings-skoven: rødæl, ask, elm og fuglekirsebær samt noget helt særligt: meget store hæge eller majtræer. Odense Kommune har genoptaget stævningsdriften i den sydlige ende af skoven ud til Hole Skovvej.

Kommunens største hægetræer

Hægen forekommer i de fleste fugtige skove. Da dens produktionsmæssige værdi er lav, bliver den ofte udryddet i det rationelle skovbrug, men sådan er det ikke i Hole Skov. Her har den fået lov til at gro op til egentlige træer af en størrelse, man sjældent ser. Stammerne er op til 30 cm i diameter. I maj måned hænger den sødlige duft af blomstrende hæge i hele skoven, og dens syrenlignende hvide blomsterklaser gør en forårstur her til en stor naturoplevelse.

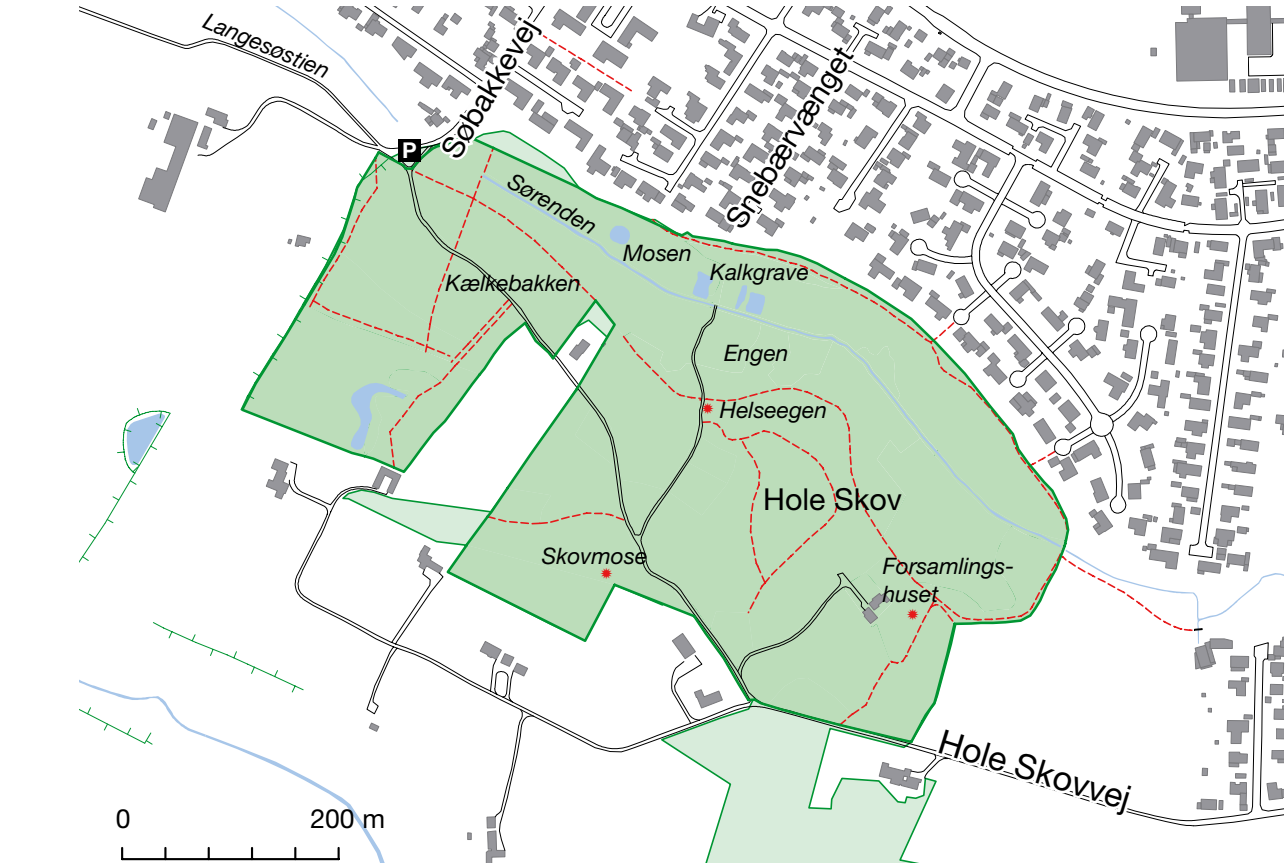
Tilbagevendende angreb af spindemøl

Hvert år ved sommertid kan man møde et særligt fænomen i Hole Skov. Nogle af hægetræerne bliver spundet ind i et fint net af silke, så de til sidst ser ud, som var der trukket hvide

silkestrømper ned over grene og stammer. Det er hægens spindemøl, der er på spil. En smuk ca. 10 mm lang, hvid sommerfugl med bittesmå sorte prikker på vingerne. Spindemøllet lægger sine æg på hægen, hvorefter larverne kommer ud og lever af hægens blade. De kan optræde i et utroligt antal og næsten afløve træet. Larverne kan, ligesom edderkopper, spinde tynd silketråd, som de holder sig fast med. Da der er mange af dem - og de lever selskabeligt - bliver træet i løbet af larvernes korte levetid helt omsluttet af deres hvide spind. Herefter forpupper de sig - også selskabeligt - i store klumper mellem sammenspundne blade. Efter kort tid klækker pupperne, og det voksne møl kan nu flyve ud og lade historien gentage sig. Selv om det ser voldsomt ud, mens angrebet står på, er der ikke fare for hægene. De sættes blot lidt tilbage i deres vækst.

Hægens spindemøl

Angreb af spindemøl

Mosen

Den lave og fugtige del omkring Sørenden er næsten utilgængelig mose, hvor vandet står blankt i de gamle tørve- og kalkgrave. Selvgroede pile, rødelle, birke, aske og hæge vokser mellem hinanden i et uigementrængeligt virvar. Sumpplanter som pindsvineknop, star, bregner, hjortetrøst, fredløs og nælder medvirker til et overdådigt indtryk af frodighed - næsten urskov. Her kan man møde den nu meget sjældne snog og dens foretrukne bytte: blanke, brune frøer, der yngler og bor i den skyggede fugtighed. Blå, røde og gule guldsmede jager hele sommeren i krattets lysninger. Nattergal, kærsanger, rørsanger, sumpmejse m.fl. fylder om foråret og i forsommeren luften med sang, mens man ind imellem hører dompappens sørgmodige kald.

Her er der virkelig naturoplevelser at hente året rundt. Området er gjort tilgængeligt ad en sti, der dér, hvor sump gør mosen ufarbar, står på pæle. Prøv den!

Skovmose med elletrunter

Syd for Langesøstien og midtvejs henne i skoven er der et fint kikhul ned i et lille vandhul med elletrunter. Elletrunter opstår, når træerne gentagne gange nedskæres og skyder igen fra stubben - altså en våd stævningskov. Det ser ud, som om ellene har fodposer og står på stylder. Tidligere stod elletræ i høj kurs, fordi det var det bedste røgeribrænde. Næringskrævende mosser, bregner og urter vokser i de henfaldne, knudrede stubbe og i vandet omkring dem. Her flyder bl.a. den relativt sjældne vandrøllike som tallerkenstore rosetter i vandoverfladen. Desværre er vandhullet under udtørring, men kan gendannes ved at hæve afløbet. Det vil bl.a. være til fordel for den smukke vandrøllike.

Elletrunter i skovmosen

Højskovens urteflor

Vekslende lys- og vandforhold giver vækstbetingelser for et væld af skovbundsarter. Anemoner, kodriver, bingelurt, lungeurt m.fl. trives i den fugtige og kalkholdige jord. På den mere tørre og grusede jord afløses den af guldnælde, der lyser op med gule døvnædelignende blomster i forårstiden og som resten af året dækker skovbunden med smukke stedsegrønne, brogede blade. I højsommeren står mægtige grønne bjørnekloer, der ikke må forveksles med kæmpebjørneklo, i skovens lysninger. Deres hvide blomsterskærme er fine landingspladser for farvestrålende træbukke.

Forsamlingshuset inde i skoven

I 1890 lod den lokale afdeling af partiet Venstre bygge et forsamlingshus i den sydøstlige ende af skoven. Huset var bygget i bindingsværk og havde stråtag. Omkring bygningen blev anlagt en have med 40 frugttræer. Fra haven førte en vej op til en udendørs dansesalon med tribune for musikere. Der var også en talerstol under en gammel eg.

Forsamlingshuset dannede rammerne om festlige sammenkomster fra pinse, til jagten gik ind om efteråret. Husflidsforeningen, sangforeningen og skytteforeningen afholdt her deres fester med medbragt mad og efterfølgende dans, og de lokale jordejere samledes med jægerne for at spise efterårets første nedlagte vildt.

Omkring starten af første Verdenskrig var huset gået så meget i forfald, at det blev revet ned, og nedrivningsmaterialerne brugt til et nyt hus i Korup.

Helseegen

Neden for Hole Banke - ved stien, der fører ud i engen - står et hultræ, en sammenvokset eg med et hul så stort, at et voksent menneske kan krybe igennem. Barken er blankslidt af børn, der kravler igennem træet. Tidligere troede man, at en tur gennem hullet i helsetræet kunne helbrede sygdommen engelsk syge (D-vitaminmangel), der før i tiden ramte især børn.

Grøn bjørneklo

Helseegen

Forældrene trak simpelthen deres nøgne børn gennem hullet i et helsetræ, og sygdommen skulle derefter fortage sig. I dag bruger besøgende børnehavebørn træet som ønsketræ, når de kravler igennem det.

En grim historie

En vinteraften i 1868 var skytten fra Langesø til fest på den dengang stråtede Slukefter Kro. Hen på aftenen gik han ud for at trække lidt frisk luft. Han kom aldrig tilbage til selskabet, som ud på natten iværksatte en eftersøgning.

I den nyfaldne sne kunne de følge hans spor ind i skoven; men desværre var snefaldet så tæt, at det snart dækkede sporene. Først flere

uger senere blev Langesøskytten lig fundet i den nærliggende Hole Skov. Han var skudt ned bagfra. Odense Politi efterforskede mordet, og under opklaringsarbejdet fandt man frem til en krybskytte kaldet Skyttelavs fra Pederstrup.

Skyttelavs tilstod og fortalte, hvordan han var blevet taget på fersk gerning i færd med at skyde et dyr af Langesøskytten. Skytten havde forlangt en bod på to daler, som Skyttelavs ikke havde. Derfor myrdede han skytten fra Langesø og gemte ham i Hole Skov. Skyttelavs blev idømt livsvarigt tugthus og blev først benådet 16 år senere af Kong Chr. den Niende.

Broget læderporesvamp

Kort og foldere om udeliv

Parker og Haver i Odense centrum

- 30 siders pjece om historien og naturen samt muligheder for aktiviteter på area-lerne. Også på engelsk.

Lolas Lund, En hundeskov i Odense Kommune

- en lille folder med kort.

Stige Ø

- folder om et ku-peret terræn ud til Odense Fjord med udsigtspunkter, borde/bænke og et indbydende lege-landskab, hvor børn og voksne kan boltre sig.

Musikrummet

- folder om grønt uderum med mulighed for selv at skabe lyd og musik i samklang med naturen.

13 grønne udflugtsmål i Odense Kommune

- en folder med over-sigts- og detaljekort samt en kort beskrivelse af faciliteter og muligheder for oplevelser.

Over sø og land i Tarup-Davinde

- en folder med detaljeret kort og beskrivelse af landskabet efter grusgravningen.

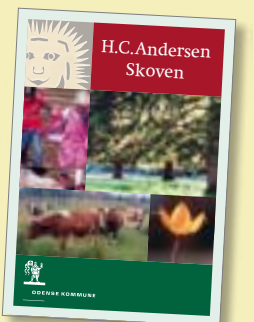

Hollufgård Naturværksted

- folder om grønt uderum med aktivitetsmuligheder for alle aldersklasser ved å og sø.

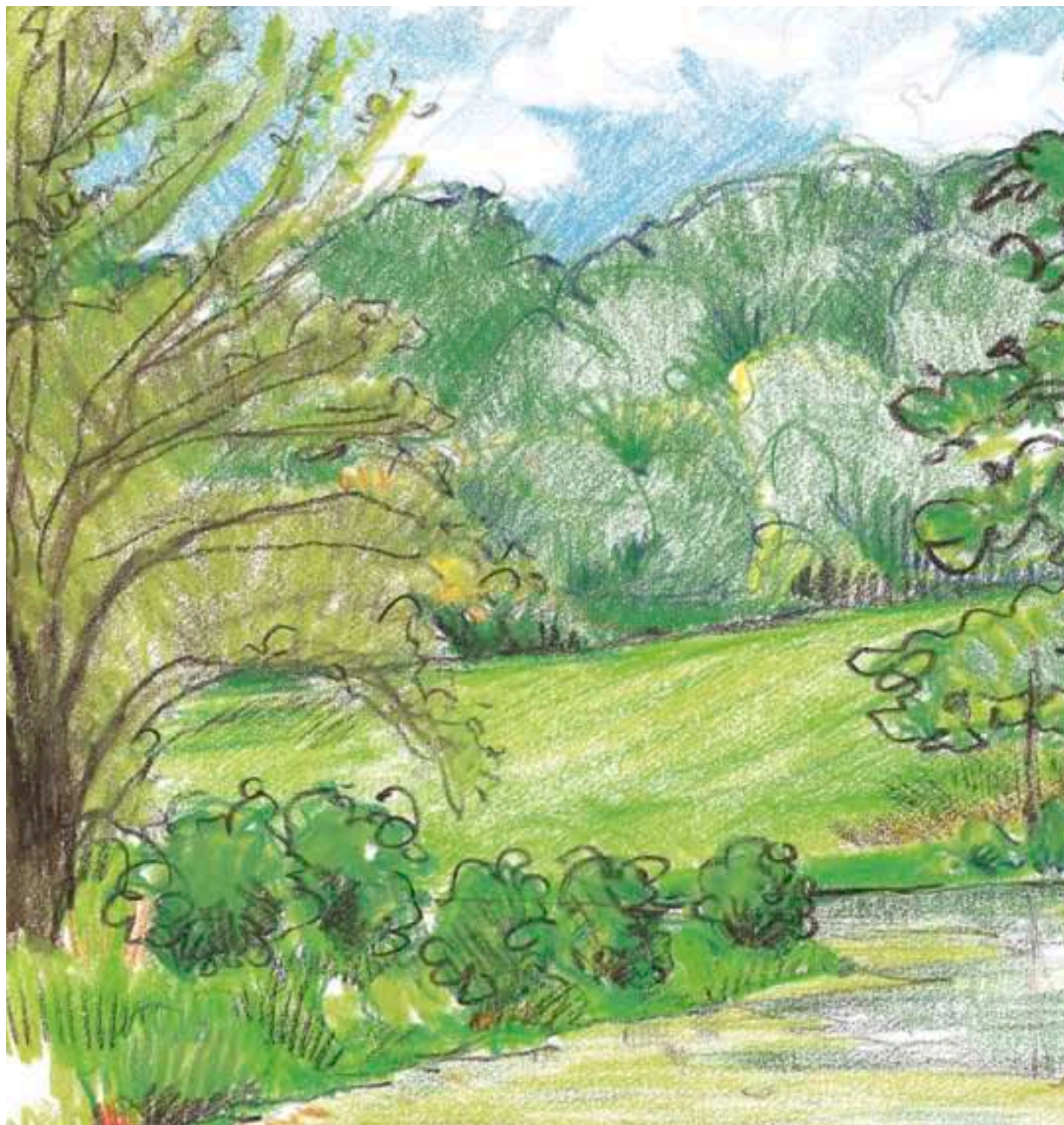
H.C. Andersen Skoven

- en lille folder med be-skrivelse af nyt udflugtsmål for naturelskere i alle aldre. Også på engelsk.

Friluftshjemmesider: www.odense.dk • www.cykelby.dk • www.naturnet.dk • www.friluftskortet.dk • www.oversoeogland.dk • www.naturskolen-aaloekkestedet.dk • www.naturskolen-vigelsoe.dk

Alle kort og foldere kan fås i BorgerServiceCenter, Skulkenborg 1, samt på Odense Turistbureau. Pjecerne kan downloades på www.odense.dk under Parker og Kirkegårde.

Park & Natur | Odense Kommune